

RUTES DE LA MEMÒRIA OBRERA

II

La Ley de Memoria Democrática establece, como *deber ineludible* para fortalecer las virtudes cívicas y los valores constitucionales, conocer y divulgar la trayectoria y sacrificios de los movimientos colectivos y personas individuales que participaron en la lucha por sus derechos y por la libertad de todos.

En ese contexto, la reivindicación de la memoria obrera ocupa, en nuestra opinión, un lugar central por cuanto la lucha de quienes en los tiempos oscuros rompieron el silencio impuesto y se levantaron contra la injusticia y por la dignidad del trabajo fue clave en la reconstrucción de la razón democrática, articulando la defensa de sus reivindicaciones sociales y económicas con la demanda de libertades civiles.

Tales son los objetivos a los que, modesta pero decididamente, pretendemos contribuir desde la *Fundación de Estudios e Iniciativas Sociolaborales (FEIS)*, promovida por la Confederación Sindical de Comisiones Obreras del País Valenciano, mediante la publicación de una serie de *rutas de memoria obrera* que reivindicuen la centralidad de la lucha sindical en la conquista de la democracia y puedan utilizarse tanto de documentación complementaria para itinerarios urbanos como de guía docente en centros educativos, funciones ambas avaladas por la más reciente legislación en materia memorialista y educativa.

RUTAS DE LA MEMORIA OBRERA

II

RUTES DE LA MEMÒRIA OBRERA

Joan J. Adrià i Montolío
Carles Asensi Torres
Pere J. Beneyto Calatayud
María Amparo Castillo Mas
José Durbán Aparisi
Alberto Gómez Roda
Rafael Oriola Martínez
Raúl Payá Castilblanque
Pilar Rovira Granero
Dolores Sánchez Durá
José Ramón Valero Escandell
Vicenta Verdugo Martí

Colección Rutas de la Memoria Obrera
Serie Menor, 2

Colección Rutas de la Memoria Obrera

Serie Menor, 2

La Conselleria de Participació, Transparència, Cooperació i Qualitat Democràtica de la Generalitat Valenciana patrocinó la primera edición de este segundo volumen del proyecto editorial Rutas de la Memoria Obrera.

Dirección del proyecto editorial:

Ismael Saz Campos (Universitat de València)

Mar Esquembre Cerdá (Universidad de Alicante)

Odet Moliner García (Universitat Jaume I)

Coordinación y edición del volumen 2 a cargo de:

Alberto Gómez Roda

Autores:

Joan J. Adrià i Montolí, Carles Asensi Torres, María Amparo Castillo Mas, Alberto Gómez Roda, Dolores Sánchez Durá, Vicenta Verdugo Martí, Pere J. Beneyto, José Ramón Valero, Raúl Payá, José Durbán Aparisi, Pilar Rovira Granero, Rafael Oriola Martínez

Edita:

Fundación de Estudios e Iniciativas Sociolaborales, FEIS

Cartografía:

Institut Cartogràfic Valencià GVA

Fotografía de la cubierta:

Trabajadoras del urdidor en la fábrica de sacos Ríos en Liria, ca. 1965.

Foto: Miguel Bori. Arxiu Municipal de Llíria. Fotografía aportada por Vicente Bori

Fotografía de la contracubierta:

Huelga general contra el cierre de empresas del sector juguetero en Ibi, 24 de mayo de 1983.

Foto: Paco Grau. Arxiu Municipal d'Alcoi

Diseño: Espirelius

Imprime: La Imprenta CG

ISBN: 978-84-942328-5-5

DL: V 1226-2024

SEGUNDA EDICIÓN

ÍNDICE

5

PRESENTACIÓN

Pere J. Beneyto

8

**LLÍRIA: MEMÒRIA OBRERA
DE LA FÀBRICA DE RÍOS (1929-1974)**

Joan J. Adrià i Montolío, Carles Asensi Torres,
María Amparo Castillo Mas

40

**VALENCIA: LA JORNADA DE RECONCILIACIÓN
NACIONAL DE 1958 Y LA HUELGA NACIONAL
PACÍFICA DE 1959**

Alberto Gómez Roda, Dolores Sánchez Durá, Vicenta Verdugo Martí

114

**IBI 1968: TRAGEDIA LABORAL
EN EL PUEBLO DE LOS JUGUETES**

Pere J. Beneyto, José Ramón Valero, Raúl Payá

188

**VALENCIA: LA HUELGA DE LA FE,
MAYO-JUNIO 1976**

José Durbán Aparisi

**LAS TRABAJADORAS DE LA FE, UNA MIRADA DE
GÉNERO A PROPÓSITO DE LA HUELGA DE 1976**

Vicenta Verdugo Martí

262

**ALZIRA: CARTONATGES SUÑER I EL MOVIMENT
OBRER DE LA DICTADURA A LA TRANSICIÓ**

Pilar Rovira Granero, Rafael Oriola Martínez

PRESENTACIÓ

Companys
amics de lluita
amics de mà anhelada!
Jo us recorde
caiguts entre la pols
als peus del mur de l'alba
i vull dur
el vostre record
la vostra exigència
a la meua jornada
Presidireu el dia
presidireu els treballs
presidireu la taula.

Vicent Andrés Estellés, 1974

Una vegada més són els poetes els qui ens il·luminen el camí. Si en la introducció al primer volum d'aquestes *Rutes de memòria obrera* foren els versos de Raimón els que ens van ajudar a fixar el punt de partida del nostre itinerari ("Venim d'un silenci antic i molt llarg, de gent que anomenen classes subalternes...") és ara Estellés, de qui celebrem el centenari del seu naixement, el que ens convoca a actualitzar el record de dones i homes ("*Companys, amics de lluita...*") que durant la dictadura s'aixecaren contra la injustícia i per la dignitat del treball, sofrint en massa ocasions ("*caiguts entre la pols...*"), la brutal repressió d'un règim que alguns pretenen ara blanquejar.

Amb aquest segon volum es consolida el projecte de recuperació de la memòria obrera al País Valencià que venim desenvolupant des de la Fundació d'Estudis i Iniciatives Sociolaborals (FEIS), promoguda per CC.OO.-PV, amb l'objectiu de documentar i difondre els principals episodis, escenaris i protagonistes de la lluita obrera a casa nostra durant la llarga nit de la dictadura franquista i la transició a la democràcia, analitzant en cada cas el context econòmic i social, les condicions de vida i treball, així com l'emergència i expansió d'un renovat moviment sindical que arribarà a teixir nombroses xarxes de resistència i esperança.

Es tracta, així mateix, d'identificar i posar en valor els nostres *llocs de memòria*, concepte historiogràfic definit per Pierre Nora (*Les lieux de mémoire*, Paris: Gallimard, 2001) com a conjunt d'espais, físics o simbòlics, en els quals es condensa, visualitza i expressa la memòria col·lectiva d'una comunitat, de l'articulació de la qual resulten els itineraris o rutes de memòria que reconeix i regula la Llei 20/2022 de Memòria Democràtica (arts. 49 i 53.5) per la seva vinculació a la lluita de la ciutadania espanyola pels seus drets i llibertats.

A tal efecte, considerem que la trama urbana de les nostres ciutats, el seu disseny, arquitectura, nomenclátor, fites commemoratives, etc., opera com a narrativa de la trajectòria històrica i complexitat social de la comunitat que els habita, no sent en absolut neutral la configuració resultant sinó l'efecte dels usos (i abusos!) del poder polític i econòmic, en una distribució desigual d'espais i equipaments, tant materials com culturals, en els quals la classe obrera queda invisibilitzada o marginada en entorns perifèrics. Es tracta, doncs, de rescatar part d'aquesta memòria col·lectiva i oferir un retrat alternatiu, un retrat social, dels carrers i places que habitem, recuperant la memòria dels qui allí treballaren i lluitaren.

Si dedicàrem el primer llibre d'aquesta sèrie a alguns dels llocs de memòria obrera més significatius de la nostra Comunitat (Vall d'Uixó, Port de Sagunt, Bunyol, València, Alcoi, Elda...), en aquest segon volum hem volgut centrar-nos en dimensions menys transitades d'aquesta, de caràcter tant transversal (gènere, emigració, seguretat laboral) com a sectorial (arts gràfiques, sanitat) i generacional, amb referència a episodis de resistència corresponents a cadascuna de les dècades en què es va prolongar la dictadura.

En el text inicial rescatem la memòria de la que tal vegada siga la primera expressió aquí de protesta obrera després de la guerra civil: la vaga que el 2 de juny de 1943 van realitzar 85 dones de la fàbrica de sacs "Hermanos Ríos" a Lliria, com a forma de rebuig pel càlcul discriminatori de la productivitat del seu treball i en suport a una companya sancionada, palesant que els valors de justícia i sororitat podien haver estat derrotats per la força dels vencedors, però no havien desaparegut de l'imaginari col·lectiu dels vençuts.

En el segon capítol tractem de reconstruir l'itinerari vital i les xarxes de solidaritat dels qui, a la fi dels anys cinquanta, van actuar com a *generació pont* entre els que s'havien incorporat a la lluita democràtica durant la II^a República i els que assumiren el relleu durant les dues dècades següents. Van ser ells, els nostres herois de la resistència, els que des de l'esquerra política i sindical van proclamar per primera vegada la necessitat de concòrdia i reconciliació, sofrint per això els cops de la repressió.

El *desarrollisme* industrial que, de manera anàrquica i desigual, es va iniciar al nostre país durant els anys seixanta va generar importants moviments migratoris i greus problemes en un mercat de treball amb escassa regulació legal i cobertura social, provocant en ocasions dramàtiques conseqüències, com el cas que analitzem en el capítol tercer, corresponent al major accident laboral del franquisme: l'explosió, a l'agost de 1968, de la fàbrica *Mirafé* a Ibi que va causar 33 morts, la majoria dones i xiquets.

A mitjan la dècada següent el moviment sindical havia assolit ja un protagonisme clau en la lluita contra la dictadura i per la democràcia, impulsant una onada de mobilitzacions que va desbordar àmpliament els tradicionals nuclis industrials, estenent-se per nous sectors terciaris i feminitzats com la banca, sanitat, ensenyament... En el capítol quart fem el seguiment de la vaga que durant els mesos de maig i juny de 1976 va paralitzar la sanitat valenciana en demanda de reivindicacions laborals i defensa del servei públic.

Finalment, el cas de *Cartonatges Suñer* d'Alzira ens permet analitzar l'evolució de les relacions laborals i les formes d'acció col·lectiva al llarg de més de sis dècades, des del model paternalista-autoritari de la que va ser declarada pel franquisme com a "empresa exemplar", fins a la gestió de les successives crisis i la seva adquisició final per una multinacional, posant de manifest com en cada etapa el sindicalisme de classe va saber definir, no sense dificultats, l'estratègia més adient per a la defensa i promoció de les reivindicacions dels seus treballadors.

Les cinc rutes de memòria obrera que incloem en aquest volum han estat documentades i presentades per un total de 12 historiadors (la valuosa col·laboració dels quals agraïm ben sincerament) i malgrat situar-se en temps i espais diferents no constitueixen episodis estancs de la lluita obrera sinó que, per poc que reflexionem podrem identificar els traços i trossos del fràgil i dens ordissatge que va teixint el *fil roig* de la solidaritat, connectant sovint les trajectòries dels qui arreu lluiten per la dignitat del treball i de les persones treballadores configurant entre tots el relat coral de la memòria obrera i democràtica que ens interpel·la, ara i adés, amb l'imperatiu ètic d'un vers de Cernuda: "*Recorda-ho tu i recorda-ho als altres!*".

Pere J. Beneyto
President de la FEIS

És tasca més àrdua honrar la memòria dels éssers anònims que la de les persones cèlebres. La construcció històrica està consagrada a la memòria dels quals no tenen nom. (W. Benjamin, 1940)

ALZIRA: Cartonatges Suñer i el moviment obrer de la dictadura a la transició

Pilar Rovira Granero

(IES José María Parra, Alzira)

Rafael Oriola Martínez

(IES Didín Puig, Guadassuar)

[PÀGINA ANTERIOR] Imatge panoràmica d'Alzira amb, en primer pla, la Colònia Ana Sanchis d'habitatges per a treballadors de Cartonatges Suñer en construcció.

L'associacionisme obrer alzireny fins 1939: l'hegemonia socialista

Alzira era en les primeres dècades del segle XX un centre exportador de taronja de primer ordre. L'economia local girava al voltant del seu cultiu i exportació. Abundaven els camps de tarongers i els magatzems en els quals se seleccionava, s'empaperava i s'encaixava la taronja per a la venda a l'exterior. Hi havia poca indústria, tan sols algunes fàbriques de paper de seda per a abastir els magatzems de fruita, més algunes de gasoses, sabó, rajoles, conserves o filats.

Aquest desenvolupament de les forces productives va generar també la implantació de sindicats i partits polítics vinculats amb el moviment obrer. Des de primeries de segle, es va configurar l'associacionisme obrer primer amb influència anarquista i republicana blasquista, per a acabar guanyant el favor de la majoria dels obrers alzirenyes el socialisme. La Societat de Treballadors del Camp (1901) va ser el germen del moviment obrer alzirenc. En principi, creix sota la tutela blasquista. Però a mesura que augmenta la consciència de classe aquesta s'adherix a Solidaritat Obrera, creada pels anarquistes per a agrupar i potenciar les societats obreres. En 1911, els anarquistes van convocar una vaga general contra la guerra del Marroc i sembla que en els pobles de la Ribera va tenir molta repercussió. A Alzira, els obrers van fer baixar del tren als soldats que anaven a Melilla i després destrossaren la casa del cacic Josep Bolea. La posterior repressió donarà pas al declivi de la influència anarquista i a una etapa expansiva del socialisme el qual, al 1912, s'acosta al camp i es reconstruïx l'Agrupació Socialista Alzirenya.

L'esclat de la Primera Guerra Mundial (1914-1919) sumix a l'agricultura comercial valenciana en una profunda crisi econòmica i social. Amb el conflicte, la demanda de cítrics experimenta una forta davallada que provoca el descens de l'activitat exportadora i du a les comarques tarongeres a un atur massiu. A més, Espanya havia adoptat una política de neutralitat que la convertix en un país subministrador de tot tipus de mercaderies bàsiques per a la guerra. Aquesta circumstància causa un procés inflacionista que aboca als obrers a l'emigració o a la lluita obrera. En aquest context, la tensió social augmenta, la lluita s'intensifica i l'organització creix de manera considerable. L'obrerisme vira des de les posicions conciliadores apadrinades pel blasquisme cap al sindicalisme de classe d'influència socialista. S'inicia així una veritable fase d'articulació sindical al voltant de la UGT alzirenya. Apareixen en 1916 la Societat de Fusters d'Envasaments per a Fruites i la Societat d'Obreres Manuals «La Unió». Comença a institucionalitzar-se la negociació entre obrers i patrons. Un clar exemple és la signatura de les Bases de Treball per a la regulació de la Confecció de la Taronja al gener de 1917, en les quals s'aconsegueix la jornada laboral de huit hores, precedida, com no, per una vaga. Al 1918, la Societat de Treballadors del Camp i Oficis Diversos d'Alzira s'incorpora a la UGT. El Centre Obrer passa a anomenar-se Centre Obrer Socialista i l'expansió culmina amb la constitució de la Federació Regional d'Agricultors i Similars, fundada per societats de la Ribera que després s'adheriran a la UGT.

És també al 1918 quan els socialistes aproven el seu programa agrari, reformista, moderat i pragmàtic que tracta de conjugar el respecte a la xicoteta propietat amb les aspi-

- 1.- Centro Obrero-Casa del Pueblo d'Alzira, 1930 (Foto: Gil Carles. Placa del 110 Aniversari, 1903-2913).
- 2.- Primera pàgina d' *El Obrero de la Tierra*, òrgan de la Federació Nacional de les societats camperoles socialistes editat en la Casa del Pueblo de la UGT a Madrid, exemplar commemoratiu del Primer de Maig.
- 3.- Memòria presentada al II Congrés de la FNTT, sindicat camperol de la UGT, celebrat a Madrid en 1932.

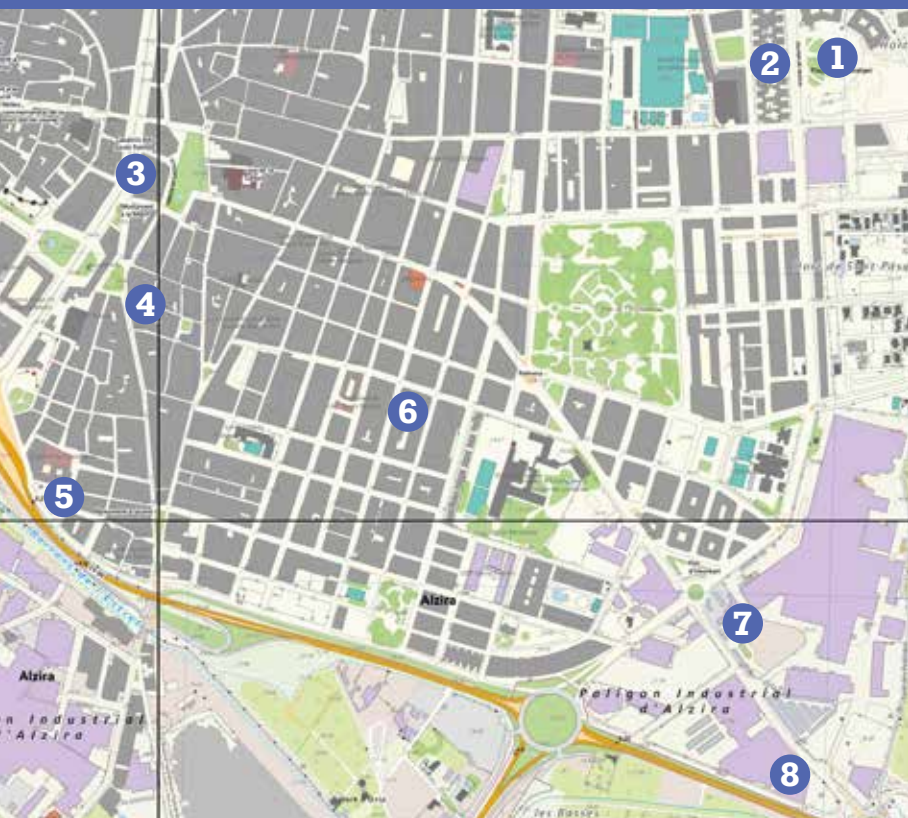
racions de col·lectivitzar els mitjans de producció, protegir a l'arrendatari del desnonament i per a l'obrer agrari reivindica la jornada laboral de huit hores, l'assegurança obligatòria de malaltia i la fixació d'un salari mínim. El creixement del sindicalisme ugetista és un fet tant a Alzira com als pobles de la Ribera, de tal manera que el fundador del Partit Socialista, Pablo Iglesias, es presentà a les eleccions legislatives de juny de 1919 pel districte d'Alzira. No va guanyar l'escó, però evidència el nivell d'afiliació socialista de la comarca.

Durant la dictadura de Primo de Rivera, la UGT pacta amb el dictador i roman viva i activa. Es signen bases de treball i sobretot s'aconsegueix una subvenció per construir un barri obrer. Es va formar la cooperativa de cases barates «La llar del proletari» al 1927, que va construir trenta cases per a obrers del camp. Als últims anys de la dictadura, la fi de l'expansió econòmica genera una crisi econòmica i social. Comença a haver un ambient de desafecció cap al dictador. S'inicia un procés de reorganització social que preludeix la fi del règim. Entre 1929 i 1931 sorgiren set noves societats obreres i a l'adveniment de la II República la xarxa associativa obrera estava ja ben articulada. La Casa del Poble era el centre socialista local i comarcal, aglutinava societats de totes les professions presents en la ciutat. Era la màxima expressió del sindicalisme ugetista, moderat, pactista i legalista. Entre les societats, cal destacar la Societat d'Obreres La Unió, amb 1500 sòcies a l'any 1930. El treball femení en els magatzems de taronja era fonamental i sempre van actuar molt unides. També hi existia la CNT, però amb una afiliació minoritària.

La xarxa de societats obreres d'Alzira i la Ribera serà molt activa en temps de la II República de 1931 a 1939. Al Bienni Reformista, les grans expectatives que va generar la instauració de la democràcia i l'arribada del PSOE a l'ajuntament va provocar un allau de vagues, amb la finalitat d'aconseguir millors condicions de vida i de treball. Al Bienni Conservador i sobretot després de la Revolució d'Astúries (octubre de 1934), la repressió arriba a tots els racons del país. A Alzira canvia el govern municipal, desplacen al PSOE i governen el PURA i la DRV. Aquests partits de dretes tanquen la Casa del Poble i el moviment obrer roman silenciats fins febrer de 1936, quan el Front Popular guanya les eleccions i es restableix el govern municipal comandat pel PSOE. L'atur és aleshores el principal problema i els socialistes tornen a posar en marxa la seua política social, amb la construcció de llavadors i escoles, i el sanejament del riu Xúquer. L'esclat de la Guerra Civil inicia una revolució social en la rereguarda republicana. A Alzira es concreta en la confiscació de terres, propietats urbanes, magatzems de taronges i empreses diverses. Acabada la contesa civil, la repressió franquista va acabar amb el moviment obrer alzireny organitzat al llarg del primer terç del segle XX.

RUTA DEL MOVIMENT OBRER ALZIRENY DES DE 1939 EL PROTAGONISME DE *CARTONATGES SUÑER*

Després de la guerra, l'empresa Cartonatges Suñer nascuda als anys 20 per a fabricar embasaments de cartró, pren vol i experimenta un creixement imparable. En els anys 40, 50 i 60 es convertix en l'empresa més important de la ciutat i del País Valencià en el sector d'Arts Gràfiques. Arriba a donar treball a 500 persones. Des del principi estableix una relació molt propera al règim franquista, de fet Franco la visitarà i la declararà *Empresa Ejemplar* a l'any 1959. Pel que fa a les relacions amb els treballadors, va establir el paternalisme autoritari propugnat per la dictadura, de tal manera que cobria les necessitats principals dels treballadors i aquests romanien fidels a l'empresa. Però als anys 50, a l'entorn de les organitzacions catòliques que emparava el règim, va començar a formar-se un xicotet grup de treballadors que contestaven al patró. Aleshores sorgiren les primeres formes de protesta obrera que van culminar als anys 70 en la constitució d'un moviment assembleari i, posteriorment, a l'adscripció majoritària al sindicat Comissions Obreres.

1. Plaça de Cartonatges
2. Colònia Ana Sanchís
3. Avinguda Sants Patrons i Edifici Suñer
4. Seu de la UGT (antiga de la CNS franquista)
5. Convent dels Caputxins
6. Seu de CCOO
7. Fàbrica de gelats
8. Fàbriques de cartró

La ruta que presentem vol apropar-se a l'empresa Cartonatges Suñer i els seus treballadors. Arranquem de la plaça ubicada sobre el solar de l'antiga fàbrica, en front de la qual es troba la Colònia Ana Sanchis. Des d'ací travessarem la ciutat en direcció a l'Avinguda dels Sants Patrons, on arribem a l'Edifici Suñer i molt a prop la Plaça Major. Seguim així l'hipotètic itinerari de la manifestació de treballadores i treballadors que l'any 1978 van trencar la invisibilitat fins aleshores del moviment obrer a Alzira des de 1939. Cap al sud, en l'encreuament dels carrers Curtidors i Sant Jaume es troba l'edifici que fins a 1977 fou de la CNS, el sindicat vertical franquista, avui seu de la UGT. Pel carrer del Dos de Maig ens acostarem a la parròquia de l'Encarnació, on està el convent del qual va ser expulsat un grup de caputxins obreristes en novembre de 1976. Finalment proposem passar per la seu actual de CCOO, en el carrer Salvador Perlés 34 (en la primera legalitat va estar en el carrer Doctor Ferran i poc més tard en el carrer Palanca i Roca), des de la qual pel carrer Gandia dirigir-nos a les fàbriques successores de la divisió del grup empresarial Suñer, de gelats i cartonatges. L'objectiu del recorregut es conèixer alguns dels espais fonamentals dels conflictes que es van viure durant els anys 70, també acostar-nos a la realitat empresarial i laboral posterior a la fallida i trossejat de les empreses Suñer. Fora de ruta hem deixat llocs que recorden la importància que va tenir Suñer en Alzira: l'estadi de futbol Luis Suñer Picó, l'Avinguda Luis Suñer, la Residència Carmen Picó, l'Escola d'Educació Especial Carmen Picó, la Residència d'Ancians Teresa Jornet o la Societat Musical, iniciatives on la mà de Suñer es va notar. En l'explicació posterior farem esment a altres empreses significatives en la història de l'antifranquisme i la lluita obrera en la segona part del segle XX, com fou el cas de Tintes Júcar i de Tipermo.

IZQUIERDA: Visita a la fàbrica del Ministre de Treball franquista, Fermín Sanz Orrio, setembre de 1958. Foto: Finezas.
DERECHA: L'actual plaça de Cartonatges, juliol 2023.

1 Plaça de Cartonatges

La primera fàbrica de l'empresa, localitzada en el carrer Doctor Ferran, es va incendiar el 1945 i immediatament començaren les gestions per a obrir-la de nou. Un antic molí d'arròs localitzat al carrer Hort dels Frares, on ara hi ha un ambulatori de la Seguretat Social, va servir de seu llogada provisional. És aquesta la fàbrica que visita Franco el maig de 1947, mentre es construeix la nova al peu de la muntanyeta de Sant Salvador. Fou inaugurada el desembre d'aquell mateix any. Aquesta serà la ubicació de Cartonatges Suñer fins a 2004, quan s'enderroca i el solar l'ocupa l'actual plaça Cartonatges. Des d'aleshores l'activitat industrial es desenvolupa en noves instal·lacions en la carretera de Tavernes, una vegada trossejat el grup Suñer en diverses empreses de propietaris internacionals, actualment MM, AMCOR i JANOSCHKA.

ARRIBA: La Colonia Ana Sanchis en construcció. Foto: Finezas. ABAJO: Imatges actuals dels habitatges, juliol 2023.

2 Colònia Ana Sanchís

Plaça Ana Sanchis / Carrer Arts Gràfiques

L'avinguda Josep Suñer Orovig separava la fàbrica del grup d'habitatges per a empleats inaugurat en desembre de 1960 pel ministre Jose María Martínez-Sánchez Arjona. El grup o Colònia va rebre el nom d'Ana Sanchis Perpiñà. Els pares fundadors de l'empresa havien faltat ja, Ana en 1940 i Josep en 1952. La premsa va publicar un reportatge de propaganda de l'esdeveniment on es veia la casa i el cotxe a la porta de cada beneficiari. Segons altres veus, algun treballador ho va passar malament perquè es va resistir i va dir no a la casa i el cotxe. Amb motiu de la concessió de la Medalla d'Or d'Alzira a Luís Suñer, un llibre editat per l'ajuntament elogiava al patriarca benefactor del poble amb les següents paraules: *Ayuda moral y econòmica, colaboración entusiasta entre empresa y productores, nivel social elevado, escuela de niños, espacioso economato, y otras cosas que resume la labor social realizada.*

3 Avinguda dels Sants Patrons i Edifici Luis Suñer

A partir de la dècada dels 60, la fisonomia de la ciutat canvia per un conjunt d'obres i inversions protagonitzades per l'Ajuntament o pel govern central, en consonància amb el context del "desenvolupisme" franquista, com ara la construcció de l'Avinguda dels Sants Patrons i de l'Avinguda de Luís Suñer. La primera es va construir sobre el llit del riu Xúquer i es va inaugurar el 1967. Acull l'edifici Suñer, residència habitual del propietari aleshores, des d'on va presenciar la ruta de la manifestació dels treballadors de Cartonatge en abril de 1978. L'Avinguda Luis Suñer es va plantejar com una projecció des de la Plaça del Regne a finals de la dècada dels 60.

Avinguda dels Sants Patrons, 2023.

DALT: Edifici que fou seu del sindicat vertical i actual de la UGT.

ESQUERRA: Placa commemorativa del centenari de la Casa del Poble d'Alzira.

4 Casa del Poble, seu de la Unió General de Treballadors d'Alzira (UGT) (Antiga seu de la Central Nacional Sindicalista)

Carrer Curtidors 27

Seguint l'exemple de les dictadures feixistes d'Alemanya i Itàlia, el franquisme va establir un sindicat únic, d'empresaris i treballadors alhora, el qual formava part de Falange, el partit únic del règim, i s'anomenava CNS (*Central Nacional Sindicalista*), OSE (*Organización Sindical Española*) o més conegut habitualment amb el nom de *Sindicato Vertical*. Les seues funcions bàsiques eren organitzar actes d'exaltació al règim i al dictador, el control dels treballadors per a evitar qualsevol reivindicació o acció col·lectiva, i un grapat d'activitats assistencials. L'afiliació era obligatòria per a treballadors i empresaris, va donar ocupació a una nombrosa burocràcia falangista i gestionar un important patrimoni immobiliari, compostat per les incautacions als sindicats històrics prohibits de 1939 a 1977 i l'acumulat adquirit amb els diners de les quotes de treballadors i empresaris, el qual va revertir a l'Estat des de setembre de 1976.

El 17 d'octubre de 1961, el ministre falangista José Solís Ruiz inaugurava l'edifici construït per a seu comarcal de la CNS sobre el solar que fou de la *Casa del Pueblo*, de l'UGT i el PSOE. En el seu discurs, Solís va fer esment a aquesta apropiació o usurpació originària: *Si esta casa fue de los obreros, casa de los obreros sigue siendo pero más moderna, no importa su antiguo nombre. Hoy se está en esta gran casa sindicato de la Unión General de Trabajadores*. En democràcia, la Casa Sindical ha tornat a ser Casa del Pueblo socialista.

Façana de l'església de l'Encarnació, 2023

5 Parròquia de l'Encarnació (Antic Convent de Caputxins)

Carrer de Sant Vicent de Paul – Carrer d'Onda

També conegut amb el nom de Convent dels Caputxins, després reconvertit en hospital i finalment en Església parroquial de l'Encarnació, es troba situat en la confluència dels carrers d'Onda i de Sant Vicent de Paul. Es tracta d'una construcció barroca tardana que data de 1772. Formava part de l'antic convent dels caputxins. Es tracta d'un edifici de tres naus amb capelles entre contraforts i coberta amb volta de canó. La decoració de la cornisa i el retaule és barroca i el sòcol ceràmic pareix original del segle XVIII.

L'Ordre dels Caputxins va prendre possessió de la parròquia de l'Encarnació el 20 d'octubre de 1962, després de 127 anys d'absència. Entre 1973 i 1976, els tres caputxins responsables de la parròquia (Vicent Peris com a rector, José Maria Reillo i Xavier Cantera) van obrir les portes al despatx que l'advocat Vicent Álvarez va establir en la ciutat per assessorar els treballadors. També es van realitzar reunions i assemblees obreres fins que tots tres van ser expulsats en novembre de 1976, per ordre del bisbat i per les pressions de Suñer, tot i l'oposició del veïnat i de part de la societat alzirenya.

DALT: Seu de CCOO en Palanca i Roca, 1978.
ESQUERRA: Placa d'accés a la actual Seu.

6 Comissions Obreres

Carrer Ramón Perlés, 34

Segons s'explica en la *Crònica del Segle XX d'Alzira*, el 26 de gener de 1976, en el local de l'Associació de Cabezas de Família, se constitueix Comissions Obreres encara no legals fins abril de 1977. Ricardo Fontana en Alzira i Enric Blai en la comarca es faran càrrec de l'organització. Amb la legalització del sindicat, la seu es localitza al carrer Doctor Ferran i en 1978 s'estableix al carrer Palanca i Roca on estaria fins a 2006, quan es va traslladar al 34 del carrer Salvador Perles com a seu local i comarcal del sindicat en la Ribera del Xúquer i La Safor.

7 8 Fàbriques hereves de la divisió del Grup d'Empreses Suñer

Carretera de Tavernes

Alcan MM

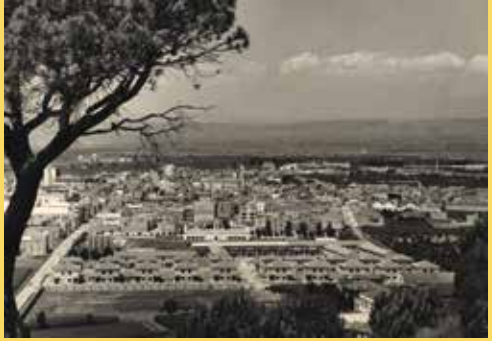
Carrer de l'antiga AVIDESA s/n

MM Packaging Solutions Ibérica S.L.U.

Ancor Flexibles ES

Janoschka España S.L.

CV 50, KM. 18

ESQUERRA: La primera fàbrica Suñer localitzada al carrer del Doctor Ferran es va incendiar la nit del 16 al 17 d'octubre de 1945. / DRETA: Vista d'Alzira des de la Muntanyeta. En primer lloc es pot veure en construcció el grup d'habitatges de la Colònia Ana Sanchis, la nova fàbrica en el cantó dret baix de la fotografia. Foto: Finezas

DE CARTONATGES AL GRUP D'EMPRESSES SUÑER

L'activitat empresarial dels Suñer s'inicia al 1921. La família passava per un moment delicat degut a la mala salut del pare, José Suñer Orovig (1878-1952). Aleshores la mare, Ana Sanchis Perpiñá (1881-1940), va demanar ajuda a la seua germana casada amb un dels propietaris de la fàbrica de filatures Monfort i Peris, que li proporcionà el negoci. En un xicotet taller instal·lat a casa comencen a fabricar caixes de cartró de forma manual, per a envasar bovines de cotó i sedalines. Són anys en els quals la família treballa de valent. El matrimoni té quatre fills: José, Luis, Alfredo i Rafael. Passa el temps i el negoci prospera. Les necessitats d'espai fan que els Suñer es traslladen a una casa més gran al número 4 del carrer de l'Ensenyança. Comencen a fer també, a més de caixetes de cartró per a filatures, caixes per a mandarines. Durant els anys trenta, la demanda d'embalatges creix i el negoci s'amplia, els Suñer lloguen un antic magatzem de taronges al carrer Dr. Ferran, on arriben a treballar un centenar de persones. Amb l'esclat de la Guerra Civil, Alzira, com a poble de rereguarda republicana, viu una revolució social, política i econòmica. Els sindicats confisquen i socialitzen les terres, les indústries i els negocis. Aleshores també la fàbrica dels Suñer és socialitzada, però prompte el Comité UGT-CNT, que regia la ciutat, reclama la col·laboració dels propietaris i Luis Suñer, nascut el 1910, accepta el càrrec de gerent. L'empresa estava controlada pel Comité, però la direcció estava compartida amb la família Suñer.

Acabat l'enfrontament bèl·lic, el panorama era desolador. El sistema productiu estava desfet i faltava de tot, des de productes de primera necessitat fins a matèries primeres per a fer embalatges de cartró. La instauració del Franquisme i l'esclat de la Segona Guerra Mundial faran més difícil la recuperació. Al terme del conflicte mundial, el país quedà aïllat per la seua col·laboració amb el nazisme. La carestia, la pobresa, la misèria i la fam serà la tònica general d'aquests anys. No obstant això, els Suñer recuperen la fàbrica i tiren endavant amb decisió, apeguen fulles de paper d'estrassa o mesclen palla i cartró per a aconseguir major espessor del cartró.

Al 1943 el patriarca, José Suñer Orovig es retira i deixa l'empresa en mans dels seus quatre fills, aleshores es constituïx Cartonatges Suñer SRC. Però la nit del 16 i 17 d'octubre de 1945 es declara un incendi que deixa la fàbrica completament destruïda. Malgrat tot, reobren als pocs dies provisionalment en un local del carrer Hort dels Frares. Els contactes dels Suñer amb el nou règim facilitaràn la seua recuperació.

El cosí dels Suñer, Eugenio Martí Sanchis, serà un càrrec destacat dins del *Movimiento* a Madrid i Franco visitarà les instal·lacions provisionals el 12 de maig de 1947. No trobarà cap contestació ni protesta. El potent moviment obrer alzireny dels anys trenta havia quedat silenciats per la política repressiva de les autoritats franquistes, que depuren i marginen a sindicalistes i republicans. De fet, la visita de Franco es prepara a consciència i dos dies abans són retinguts en un magatzem els obrers significats com a republicans d'esquerres. Els Suñer reben crèdits per a construir una nova fàbrica i permisos d'importació per a comprar màquines a l'estranger, molt limitats per la política autàrquica, a més servir-se de les de construcció pròpia.

El 8 de desembre de 1947 s'inauguren les noves instal·lacions àmplies i modernes de Cartonatges Suñer al carrer de la Independència. S'inicia una nova etapa per a l'empresa. Els anys cinquanta va ser l'època daurada de Cartonatges. La superació de l'aïllament internacional i els acords amb EEUU en el context de Guerra Freda potencien el comerç exterior. En aquesta dècada, l'empresa alzirenya experimenta un ràpid creixement gràcies a les noves instal·lacions, a la millora dels subministraments i a l'augment de la producció i el consum. El producte estrella d'aquests anys serà la fabricació d'emalatges per a la indústria farmacèutica, en concret per a antibiòtics, en auge en aquell moment. Arribaren a suposar el 70 % o 80 % de la producció, mentre el 20 % es dedicava als envasos d'aliments. Aquesta etapa suposarà una gran acumulació de capital que s'invertirà en una nova empresa, Avícolas y Derivados S.A. (Avides), fundada en 1956. Creix la figura del segon dels germans, Luis Suñer Sanchis, com a encarnació de l'ideal d'home fet a si mateix que supera tot tipus de dificultats, a més de donat a protegir com un pare els seus obrers. Al 1959, la dictadura concedeix a Cartonatges Suñer el títol d'*Empresa Ejemplar* i, al 1961, Luis Suñer rep la *Medalla al Mérito en el Trabajo*.

Els anys 60, de liberalització de l'economia espanyola i ràpid desenvolupament, obriran l'empresa a canvis importants. Es contracta a un economista, Luis Ignacio Marchesi, qui va actualitzar i analitzar els balanços comercials i tracta d'incrementar

Els quatre germans Suñer lligen la carta que comunica la concessió del títol d'Empresa Ejemplar, 1959. Foto: Finezas

ESQUERRA: Producció de tubs per a pólvores de talc, 1950.

DRETA: Les autoritats visitant la secció de grapat de caixes, 1959. Foto: Finezas

la productivitat. Un nou sistema de primes més difícils d'aconseguir va ocasionar el primer conflicte greu amb els treballadors. L'aparició de nous embalatges de plàstic per a la indústria farmacèutica fa caure la demanda d'aquest sector però ràpidament la producció se reorienta al de l'alimentació i s'inicia també la fabricació d'embassaments per a detergents. Cal destacar l'acurada atenció a clients diversos i la constant millora del producte. En aquests anys, hi havia poques empreses d'embalatges. Les que existien no tenien competència, posaven les condicions de venda i entrega, la qual cosa els donava uns avantatges espectaculars.

En la dècada de 1960 creix el grup d'empreses Suñer, amb AVIDESA dedicada a produir a baix preu pollastres i gelats, i SUFASA, una empresa d'embalatge flexible per a embolicar taronges. En 1961 es va inaugurar la *Factoria Uno* d'AVIDESA en la muntanya del Respirall, en principi per a l'explotació avícola, fins que el 1964 es crea la divisió de gelats, postres i dolços. La nova divisió va tindre un èxit espectacular. En canvi, SUFASA no va qualificar i els seus treballadors es van integrar a Cartonatges, que va arribar a tenir 520 treballadors. En 1978, Luis Suñer va ser l'empresari amb una declaració més alta d'ingressos a l'Hisenda espanyola. La diversificació de la inversió i la flexibilitat en el treball permetran mantenir en marxa totes les empreses. L'adaptabilitat als temps, als canvis en la demanda i a les circumstàncies seran característiques que els fan eixir cap endavant. ICFC, Ice Cream Factory Comaker, és actualment l'hereua de l'antiga Avideses.

DALT: Restes de l'antiga fàbrica de gelats d'Avideses, des del camí dels Pescadors.

BAIX: Edifici de l'actual fàbrica d'ICFC a l'avinguda Vicente Vidal.

UNA GRAN FAMÍLIA: PATRÓ-PARE / OBRER-FIL

Els Suñer havien mantingut sempre una relació propera amb els seus empleats. El fet de ser una xicoteta empresa en una ciutat mitjana en què tot el món es coneixia ho feia inevitable. Aleshores, el franquisme també potenciarà aquest tipus de relacions, l'anomenat *paternalisme industrial*. Juntament amb la repressió i el control exercit pel sindicat vertical, seran les eines que Franco utilitzarà per avortar qualsevol intent de reviscolament del sindicalisme de classe. El verticalisme franquista seguia l'estela dels sindicats catòlics que incloïa patrons i obrers, defensava la conciliació de classe i negava la confrontació en un intent d'aconseguir l'harmonia social. Les manifestacions i les vagues no estaven permeses. Fins que es va activar d'una manera molt controlada la negociació col·lectiva de convenis a principis de la dècada de 1960, hi havia una rígida ordenació de les relacions de treballs mitjançant *reglamentacions* dictades a Madrid. Si hi sorgia qualsevol conflicte es resolia en persona amb els encarregats o l'empresari, al si del sindicat vertical o, a dolentes, mitjançant reclamacions individuals a la jurisdicció especial de les Magistratures de Treball. Les demandes col·lectives no estaven permeses, la lliure reunió i associació dels obrers tampoc.

Luis Suñer era el prototipus d'empresari paternalista amb un ampli sentit jeràrquic que ranejava l'autoritarisme. Considerava els treballadors com a fills d'una gran família formada pels obrers de les seues empreses, al capdavant de les quals estava ell, el pare de tots. La gran família treballava unida pel bé de l'empresa, que era el de tots. Són significatives les paraules de Luis Suñer en un discurs amb motiu de la visita del ministre de comerç a AVIDESA, en agost de 1971:

Lo que más me satisface y me llena de orgullo es que estos trabajadores se hayan autodefinido como la gran familia Avideses. Hermanados con compañeros de Cartonajes. Trabajador, productor y obrero es igual, Sr. Ministro, porque todos somos hermanos en una gran familia.

Però la família, a més d'unió davant les adversitats o els triomfs, també era respecte, jerarquia, autoritat i agraïment dels treballadors, ja que el patró procurava cobrir totes les seues necessitats.

Luis Suñer rep la felicitació de xiquets i xiquetes alumnes del Col·legi Ana Sanchis pel Nadal de 1967.

Projecte del grup d'habitatges Ana Sanchis.

Aquesta concepció de les relacions patró/pare – obrer/fill va suposar la configuració d'una xarxa de protecció social que començà als anys 50 i que arribà al zenit als anys 60 i 70 amb la construcció de cases al costat de la fàbrica, aval en la compra de cotxes per als treballadors, economat, escola, beques d'estudi, pista de tennis, equips de futbol, handbol, falla, confradia, etc. A més a títol personal l'empresari responia amb molta generositat a les necessitats dels obrers. Si el treballador necessitava una operació, i no tenia mitjans, li la pagava i li comprava una televisió, si moria sobtadament li donava treball a la dona. De la mateixa manera, si algun treballador s'oposava als seus criteris començava a tenir problemes. Així doncs, amb aquestes accions Lluís Suñer va anar adquirint un fort carisma personal, de tal manera que es va convertir també en el patrocinador de tots els actes benèfics d'Alcira: asil, falles, Societat musical, Creu Roja i, per aquest motiu va ser sempre molt reconegut a Alcira. Ell era el cap de la gran família d'empreses Suñer i el mecenes local a qui havia de respectar tothom.

Les fites més importants d'aquest paternalisme social van ser: la construcció d'habitatges per als treballadors de Cartonatges, al voltant de la fàbrica, l'escola per als fills dels obrers i l'economat.

Un nou barri d'habitatges per a treballadors de Suñer: la Colònia Ana Sanchis

Els Suñer van valorar durant anys la idea de construir habitatges per als treballadors, però no va ser fins 1960 quan la van escometre. El règim franquista afavoria aquestes iniciatives i els Suñer van construir un barri obrer al voltant de la seua fàbrica. Van aprofitar la llei d'habitatges de renda limitada, de 15 de juliol de 1954, que regulava i facilitava la iniciativa. L'empresa va edificar 100 habitatges rodejats de jardí amb un pressupost de catorze milions de pessetes i dos milions més per a la urbanització de la zona. Però les cases no eren totes iguals. El barri reproduïa la jerarquia laboral dins l'empresa i repartia els beneficis socials segons el lloc que hi ocupava cadascú. Quaranta n'eren per a famílies de càrrecs principals, cases-xalets adossades amb garatge. La resta, més xicotetes i adossades en diversos blocs, eren per als obrers. Igualment es va procedir a l'hora d'avaluar els treballadors per a la compra d'un cotxe.

DE DALT A BAIX

Vista del pati de la fàbrica de Cartonatges en primer pla des de la Muntanyeta del Sant Salvador, i al fons el conjunt d'habitatges de la Colònia Ana Sanchis en construcció.

Primera línia d'habitatges de la Colònia Ana Sanchis en construcció. Fotos: Finezas (1959)

Alumnat del Col·legi Ana Sanchis, amb les seues mestres, anys 1970.

Als de categories superiors es tocava un Renault Dauphine i als de categories inferiors un Sis-cents. Tots deurien portar el logotipus de l'empresa per a fer propaganda. El nou barri va estar dedicat a la memòria dels pares fundadors de l'empresa. El barri es va anomenar "Colònia Ana Sanchis" i el carrer principal José Suñer Orovig. L'1 de desembre de 1960 va ser inaugurat pel ministre d'habitatge.

Col·legi Ana Sanchis

Per a completar la xarxa assistencial i facilitar la vida dels treballadors, l'empresa també va obrir un col·legi a primeries dels anys 60, que va anar ampliant-se a mesura que creixia. Malgrat els problemes d'espai, els mestres desenvoluparen una gran tasca acadèmica. Preocupats per donar una formació àmplia i completa, van organitzar nombroses activitats extraescolars, subvencionades per l'empresa. L'escola també ajudava a potenciar la imatge de *patró bo* mitjançant diversos actes. Per agrair tantes atencions, els alumnes anaven a cantar, felicitar i lloar al patró a les portes de la fàbrica. Els festivals de fi de curs eren una escenificació del paternalisme: Luis Suñer donava als alumnes els diplomes i les beques per a la universitat, els xiquets li responien amb gran respecte en les seues actuacions. Aquest actes els feien saber que formaven part de la *gran família Suñer*, la qual cosa els donava un sentiment identitari que els distingia de qualsevol col·legi. Es va tancar en 1995, pocs anys després de la suspensió del conveni amb la Conselleria d'Educació.

Carnet d'inscripció al economat laboral de Cartonatges Suñer – Avidesa, 1974.

L'economat

També l'empresa al 1962 va muntar un economat laboral per a proveir els treballadors de productes bàsics a millor preu. Es va acollir a una llei franquista que propiciava la creació d'aquestes entitats d'empresa. Aparentment afavoria les dos parts, a l'empresari li aportava importants desgravacions fiscals i als treballadors els facilitava els subministrament de productes de primera necessitat, principalment aliments a preu de cost. En realitat era un altre instrument més del control de la mà d'obra. Els treballadors no podien exigir un sou molt elevat ja que rebia aquestes facilitats per a cobrir les necessitats bàsiques.

En els primers temps, l'economat s'obri en el carrer Independència enfront l'entrada de Cartonatges i el gestionava l'empresa. Poc a poc es va incrementar la seua activitat i es desplaça al carrer Hort dels Frares i, posteriorment, al parc de l'Alquenència. En aquesta segona etapa es crea una comissió de l'economat, en la qual participen representants dels empleats juntament amb l'empresa. Col·laboren amb economats d'altres empreses i ciutats. De vegades, intercanvien productes i altres participen en compres conjuntes. En la darrera etapa, als productes de primera necessitat se'ls van unir els electrodomèstics, els joguets i la roba. En vacances de Nadal els treballadors de la comissió establiren un torn per a vendre els productes. L'experiència va ser un èxit. A la fi, l'economat significava una millora en la vida dels treballadors.

Equip de futbol per als treballadors, camp de tennis per a caps i oficinistes

Falla i confraria de Setmana Santa

Els Suñer també patrocinen la pràctica de l'esport entre els treballadors, així es va habilitar un camp de futbol en un patí de terra que hi havia darrere de la fàbrica i l'equip de Cartonatges s'enfrontava amb equips aficionats d'altres empreses. Els caps i els oficinistes disposaven d'un camp de tennis al costat. Altra vegada la jerarquització dins la fàbrica es reproduïx en la promoció de la sociabilitat i l'esport entre els

Equips de futbol de Cartonatges Suñer.

empleats. L'empresa també finançava la Falla Colònia Ana Sanchis, que es plantava al mig del barri, o la confraria de la Coronació d'Espines, formada per treballadors.

Així doncs, la xarxa de protecció social i el suport a diverses activitats d'esbargiment garantien la pau social a l'empresa i el reconeixement del poble. El paternalisme industrial cobria les necessitats bàsiques i despertava un sentiment d'agraïment al patró. A més, el treball i la celebració d'actes a la fàbrica donava un sentiment identitari i de privilegi respecte a altres treballadors; a canvi, el patró exigia fidelitat absoluta. Al règim franquista també li venia molt bé aquest paternalisme, potenciat des del poder i neutralitzador de les actituds de classe. L'empresa i l'Estat aconseguien mà d'obra controlada i disciplinada amb una retroalimentació infinita.

De l'empresa al poble: estadi, residència d'ancians, escola d'educació especial, societat musical

Entre les múltiples activitats desenvolupades per Suñer en la ciutat d'Alzira, destaquen les iniciatives culturals, socials i esportives com ara l'Estadi Luis Suñer Picó, inaugurat en un partit de copa entre l'Alzira i el Vila Real. Es va proposar construir per a Alzira un estadi que, després dels estadis a la capital del València CF i del Llevant UD, fora el millor de la província. Altres iniciatives socials i culturals amb el patrocini dels Suñer van l'Hogar Santa Teresa Jornet, una residència per ancians desemparats, la Residència Carmen Picó o l'Escola d'Educació Especial Carmen Picó, també l'edifici que alberga a la Societat Musical.

DE DALT A BAIX

L'Estadi Luis Suñer Picó, inaugurat en 1973, porta el nom del fill de l'empresari que va faltar en 1964 als 21 anys. Carrer de la UD Alzira, 1.

Centre Integral Públic de Formació Professional Luis Suñer Sanchis. Avinguda dels Esports, 27.

Hogar Santa Teresa Jornet de les Hermanitas de los Ancianos Desamparados. Avinguda Luis Suñer, 25.

ALZIRA I LA COMARCA DE LA RIBERA EN LES DÈCADES DE 1960 I 1970

A finals de la dècada dels 50, el model autàrquic franquista construït a partir dels feixismes alemany i italià fa fallida, i el règim inicia la integració en l'economia europea, que ja portava una dècada de creixement. D'aquesta manera, l'economia espanyola i valenciana entrà en una etapa expansiva que s'havia iniciat amb el Pla d'Estabilització de 1959 i que arribà pràcticament fins a 1975, quan la dictadura entra en una crisi agònica. Durant aquests anys, en la Ribera del Xúquer va continuar la preponderància de l'agricultura comercial, amb la taronja i l'arròs com a cultius fonamentals, al costat d'altres com la vinya, el garrofer o l'olivera. En la indústria, les novetats van ser molt escasses. La manipulació dels cítrics en magatzems empenia altres activitats com ara el cartró, el paper o la fusta i, en molta menor mesura, la fabricació de maquinària, alguna empresa tèxtil i poca cosa més. Pel que fa a les dimensions de les empreses, amb dades de 1970, les empreses de menys de 50 empleats eren el 98,4%, per un 77,1% les de menys de 5 i només un 1,6% eren mitjanes i grans. Creix la construcció, la qual arriba a ocupar un 25% de la població activa. La població de la comarca va passar de 213.758 habitants el 1960 a 225.558 el 1975, amb una densitat de 202 h/km el 1975, per sobre de la mitjana valenciana que era de 146. Al creixement natural s'afegeix l'arribada d'immigrants de l'Aragó i La Manxa. En general, es destacable una població jove, amb nombrosos contingents en els grups d'edat entre 15 i 35 anys cap a 1970. La ciutat d'Alzira va passar de 24.953 habitants el 1950 fins a 32.857 el 1970 i els 40.055 del 1991.

DICTADURA, EMPRESARIS I VERTICALISME

El colp d'Estat del 18 de juliol de 1936 pretenia la destrucció de la democràcia republicana i de les organitzacions del moviment obrer. Aquestes van ser il·legalitzades, els seus bens confiscats i els seus dirigents perseguits, tancats i molts d'ells executats si no van poder marxar a l'exili. El Nou Estat franquista va fer desaparèixer a Espanya els drets d'associació, reunió, expressió i vaga. Dels feixismes europeus dels anys 1930 va copiar el règim de partit únic, amb la fusió forçada el 1937 en la Falange dels feixistes, carlins i monàrquics autoritaris espanyols, i la integració també obligada d'empresaris i treballadors, anomenats tots plegats "productors", en un pseudo-sindicat paraestatal únic, jerarquitzat de dalt a baix, l'anomenat *sindicat vertical*. Convertida la Falange en partit dels vencedors en l'assalt i enderrocament de la democràcia republicana, militants falangistes van trobar així ocupació en les estructures de la CNS, Central Nacional-Sindicalista. La negació del conflicte de classe, el corporativisme i la ideologia nacionalista autoritària afavoria les relacions de favor dels empresaris respecte a l'Estat en l'obtenció de crèdits, de matèries primes i d'autoritacions d'importació de maquinària, i paternalistes d'aquests respecte als seus subordinats com a empleats. El sindicat vertical vehiculava aquest tipus de relacions. L'empresari era l'autoritat dins de l'empresa.

... anaves a la seu del Vertical i presentaves una queixa; en tornar a la fàbrica, l'empresari ja sabia què havies dit i aleshores començaven les reunions per a dir-te que t'havies equivocat i com era possible que feres això a Suñer, que era molt bo.

Testimoni de Salvador Piera

El resultat d'aquestes polítiques fou una caiguda dramàtica del nivell de vida de les classes treballadores. Les mesures liberalitzadores, acordades a canvi dels crèdits dels Estats Units i forçades pel perill de suspensió de pagaments a la fi dels anys 50, van obrir pas als mètodes de millora de la productivitat en les empreses per a ser més competitives en un mercat més obert a l'exterior. La major explotació associada a les noves tècniques productivistes va provocar des de 1956 onades de protesta que trencaren la pau laboral imposada des de 1939 per la repressió i la fam. Les va posar fi el Pla d'Estabilització de 1959 i un nou sistema controlat pel verticalisme de negociació de les pujades salarials mitjançant convenis col·lectius. Això no vol dir que la dictadura volguera l'autonomia dels treballadors: els ministres tecnòcrates pensaven que la burocràcia falangista podria canalitzar la negociació i que els treballadors, després d'anys de patiments, acabarien acceptant-ho en veure que milloraven els seus ingressos i, en última instància, qualsevol conflicte sempre es podria tallar dràsticament amb el recurs de la força. Segons l'historiador Xavi Domènech, els factors polítics es van convertir en fonamentals, perquè els empresaris necessitaven d'un control extern a la producció i, per això, qualsevol conflicte laboral es convertia en polític. El resultat d'aquesta intervenció política en les relacions laborals era que l'empresari apareixia com un franquista i l'obrer com un potencial desafiant a l'ordre establert.

UN NOU MOVIMENT OBRER ANTIFRANQUISTA EN LA RIBERA: ELS COMUNISTES DE 1962*

La reconstrucció de l'associacionisme obrer en Alzira en les condicions de persecució per la dictadura i, per tant, en un sentit antifranquista, va necessitar a més de conviccions i valentia, com en tot moviment social d'una acumulació de recursos al llarg del temps des de la derrota de 1939. Les xarxes formades per petits grups de comunistes i catòlics en diferents llocs de treball van tindre un paper fonamental.

El 1962, José González Azorín, Salvador Corts Mas, treballadors de Tintes El Júcar, i Antonio Casterà Carbonell, d'ofici saba-ter, van ser detinguts amb altres 24 militants comunistes de la comarca i del País Valencià. La desarticulació d'aquesta xarxa de comunistes valencians es va practicar en el context de reaccions solidàries i respostes repressives desencadenades per les vagues d'aquell any en Astúries i altres conques mineres. L'execució de Julián Grimau va culminar aquesta onada repressiva.

José González Azorín va nàixer el 1935 en Alzira. El seu pare va morir afusellat pels franquistes en Paterna, prové d'una família republicana. Als 12 anys va deixar l'escola i començà a treballar al magatzem d'Arbona i després anava a carregar. Va entrar a treballar en l'empresa Tintes El Júcar el 1955, on va conèixer Salvador Corts Mas. Nascut en Alzira el 1940, Salvador també procedia una família d'esquerres. Son pare s'havia allistat com a voluntari en l'exèrcit republicà i va arribar al grau de sergent. Salvador va entrar a treballar el 1957 en Tintes El Júcar, on el seu pare era encarregat. Aleshores els salaris eren baixos, de 250 a 260 pessetes a la setmana. Per a poder sobreviure havien

José González Azorín al volant del camió d'una empresa de transports, amb un amic. Imatge sense data cedida pel seu fill Ernest González.

*Informació procedent de FUERTES MUÑOZ, C., GÓMEZ RODA, A., *El Tribunal de orden público en el País Valencià. Testimonios de la represión política y el antifranquismo*. FEIS 2012. pp. 32-39. Agraïm l'aportació del fill d'Ernest González Parra amb les imatges i alguna informació que hem afegit a la del llibre de Carlos Fuertes i Alberto Gómez.

de fer hores extraordinàries, cosa que solia ocórrer en moltes empreses. A través de converses informals amb altres companys, també descontents amb el seu treball, va sorgir un moviment reivindicatiu consistent en la reducció del ritme de treball, una *vaga de braços caiguts* per a reclamar 2 pessetes més de sou per hora treballada. En una empresa petita d'entre 70 i 80 treballadors on la consigna era "O vivim tots o que caiga", plantejaren un conflicte amb amenaça de comiat. Finalment s'arribà a un acord amb l'empresa en el Sindicat Vertical. Després d'un estudi de productivitat es va aprovar una prima que quasi iguala les condicions de treball de Cartonatges Suñer, l'empresa de referència en la comarca. Uns quants valents havien sigut capaços d'organitzar els treballadors i sostenir un conflicte. Era una autèntica fita, perquè la proximitat en les relacions personals en una empresa petita podia fer que l'empresari trencara la unitat dels contestataris amb una pujada salarial per baix mà a uns quants treballadors.

Així s'arriben a 1959 o 1960, quan un estiu vingueren uns estudiants del SUT, Servicio Universitario del Trabajo i d'alguna manera els van captar. Aquells estudiants formaven part d'una organització política, el FLP, Frente de Liberación Popular i els van dir que enviarien una altra persona. Quan aquest va travar contacte amb ells, el FLP s'havia integrat en el PCE en València. Rebiem propaganda del PCE i es reunien, escoltaven Radio Paris i la Pirenaica, perquè segons recorden, ací se silenciava tot. Podrien ser fins a 20 persones en tot el poble. Hi havia gent jove de l'edat d'Azorín i Corts, però també d'altres majors. Eren treballadors de la construcció, del camp i d'alguna que altra fàbrica, fins i tot un de Cartonatges, Salvador Rosell, Vinyes, Fontana i d'altres.

Quan Azorín i Corts van ser detinguts en 1962, van resistir els interrogatoris policials a València i evitaren així la caiguda d'altres companys del grup. Amb amenaces i algun que altre mastegot, van estar incomunicats durant tres dies. A tots dos els van escorcollar la casa i s'emportaren publicacions i papers, però no ho trobaren tot perquè ho tenien amagat. Processats pel jutjat militar especial del Coronel Eymar, anterior a la creació del TOP, després d'un judici farsa, van ser condemnats a tres anys de presó per *adhesió a la rebel·lió*.

Interior de la fàbrica Tintes El Jucar, als anys 1960. En aquell moment se fabricaven bobines, conos i madeixes i encara no se tintava la tela abans de teixir. Ara se tinta la tela ja teixida. Imatges cedides per Ernest Gonzàlvez Parra, fill de José Gonzàlvez.

SENTENCIA DE LA CAUSA Nº 629/62

del Juzgado Especial Nacional de Actividades Extremistas (folios 477 al 482)

En la Plaza de Madrid a veinte de febrero de mil novecientos sesenta y tres. - REUNIDO el Consejo de Guerra Ordinario para ver y fallar la causa nº 629/62, de esta Primera Región Militar, que, por los trámites del Juicio Sumarísimo y delito de rebelión militar, que se ha instruido contra los procesados.

SALVADOR CORTS MAS, de 22 años de edad, hijo de Salvador y de Isabel, natural y vecino de Alcira (Valencia), soltero, tintorero.- ANTONIO CASTERA CARBONELL, de 30 años de edad, hijo de Antonio y Rosa, natural y vecino de Alcira (Valencia), soltero, zapatero. - JOSÉ GONZÁLVez AZORÍN, de 27 años de edad, hijo de José y de María, natural y vecino de Alzira (Valencia), casado, tintorero.-

RESULTANDO I.- Que los procesados en esta Causa, todos ellos miembros voluntarios de la Organización clandestina del Partido Comunista, desde fechas diversas, siempre anteriores al primero de enero de 1962, se prestaron a secundar las directivas del Grupo político al que se adscribieron, con el propósito de derrocar, por medios ilícitos, el Régimen jurídico establecido en el territorio nacional, cotizando para los fines subversivos proyectados por el comunismo, procurando la captación de adeptos e infiltrarse en todas las esferas sociales de los lugares de su residencia y en especial entre elementos jóvenes, productores y estudiantes, enlazando con miembros de otras Organizaciones políticas, en cumplimiento de las consignas internacionales recibidas, a través de enlaces llegados de Francia y del Delegado del Comité Central del indicado Partido en el periodo de tiempo comprendido desde el verano de mil novecientos sesenta y uno al veinticinco de noviembre del mismo año; dedicándose, con las particularidades que en cada caso se detallarán, a fomentar la rebeldía de los trabajadores en el seno de las empresas en las que figuraban, procurando, igualmente, extender este clima de agitación y hostilidad hacia las Instituciones del Estado, a los sectores escolares de la Capital de Valencia, constantemente influenciados por el deseo de provocar conflictos laborales, alteraciones de orden público y colapsos en la economía del País, particularísimamente con ocasión de las huelgas originadas en los meses de abril y mayo de 1962 en Asturias, pretextando, para encubrir la finalidad revolucionaria perseguida, reivindicaciones sociales.

...

FALLAMOS: Que debemos condenar y condenamos, como autores del calificado delito de rebelión militar, en grado consumado y sin circunstancias modificativas, a los procesados ANTONIO CASTERA CARBONELL, SALVADOR CORTS MAS, JOSÉ GONZÁLVez AZORÍN, (...) a la pena, respectivamente, a TRES AÑOS DE PRISIÓN.

González Azorín es dirigeix als assistents a un míting de CCOO en la primera legalitat, al costat d'Enric Blai, secretari general del sindicat en La Ribera. Imatge cedida per Ernest Gonzàlvez.

En el moment de les detencions, Azorin estava casat i amb dos fills, Corts estava solter però festejava. En el temps que van estar en presó, van rebre la solidaritat dels companys i fins i tot del gerent de l'empresa, Nieto, un home molt catòlic. Aquest va contractar a la dona d'Azorín, que havia de mantenir a dos fills, un de dos anys i una altra de quatre mesos. Els companys de feina anaven en bicicleta a recollir a la mare a sa casa, que estava en la muntanya, a casi 3 quilòmetres de distància de la fàbrica. En la presó de Càceres, Corts i Azorín van entrar en contacte amb d'altres presos comunistes, estaven organitzats. Corts s'encarregava de prendre nota de totes les reunions, traient les actes en un paper molt xicotet i fent una lletra molt menuda. Azorín va poder tornar sense més problemes a la feina. Freqüentment la *brigadilla* de la Guàrdia Civil li preguntava per uns o altres companys sospitosos, fent-lo entrar a les dependències i amenaçant-lo.

En les eleccions sindicals de 1971, González Azorín fou elegit vocal del Jurat d'Empresa de la fàbrica. Seguia així l'estratègia del PCE d'aprofitar les oportunitats legals, també les estructures del sindicat vertical. Així va poder anar als cursets que aquest organitzava a València i contactar amb altres activistes de les incipients Comissions Obreres. Ja en la legalitat, Azorin arribà a ser president del Comitè d'Empresa. En tornar de la presó, també Corts va poder portar una vida aparentment normal a la fàbrica, però ja no s'incorporà al partit. L'empresa va tancar i en 1991 es va reconvertir com a cooperativa en l'actual Tintes Alzira.

DE DALT A BAIX

Salvador Corts Mas (esquerra) i José González Azorín (dreta) en un homenatge que tots dos van rebre en dates recents.

Imatge actual de la que va ser seu de l'empresa Tintes El Júcar fins al seu tancament en 1989. Va ser un magatzem de taronges, edificat per encàrrec dels germans Peris Puig d'Alzira..

Exterior de la fàbrica de Tintes Alzira S.A.L. en la actualitat.

Delegación Sindical de Alzira

Empresa Cartonajes Suñer Centro de Trabajo

Número de trabajadores que ocupa ordinariamente 264

En Alzira y siendo las 14 horas del día 15 de Junio

de 1963, se constituye en la Empresa la Mesa Electoral correspondiente al Censo de trabajo arriba expresado, conforme a lo ordenado por el artículo 33 del vigente Reglamento General de Elecciones Sindicales, al efecto de llevar a cabo la elección de 2 sielcos sindicales en número de dos distribuidos de la siguiente forma:

<u>2</u>	por la categoría de	<u>Técnicos</u>
<u>1</u>	»	<u>Administrativos</u>
<u>1</u>	»	<u>Especialistas</u>
<u>2</u>	»	<u>No cualificados</u>

La mesa electoral queda presidida por D. Juan Suñer Sureda, en su calidad de Director

General e integrada por los siguientes Vocales: Juan José Sureda, Vicente Sureda, Antelmuir, Vicente Sureda Peláez, Nacha Cots Pedraza, representantes, Trabajos Administrativos y No cualificados represent actuando de Secretario D. Arturo Sureda

Acta oficial del sindicat vertical d'elecció dels 10 enllaços sindicals del Jurat d'Empresa de Cartonatges Suñer, 15 de juny de 1963.

EL NOU MOVIMENT OBRER EN CARTONATGES SUÑER

La reaparició del moviment obrer en el franquisme a Alzira i la comarca va girar aviat en gran mesura al voltant de l'activisme de treballadors i treballadores de Cartonatges Suñer, l'empresa més important. En la dècada de 1960, l'enllaç sindical Juan Antón Mora hi va tindre un clar protagonisme. Fou un dels impulsors del que després serà l'Assemblea Obrera de Cartonatges, amb l'OSO, Oposició Sindical Obrera.

B I O G R A F Í A

JUAN ANTÓN MORA (Ossa de Montiel, 1935)

De l'obrerisme cristià a l'oposició sindical obrera 1963-1972

Nascut l'11 de novembre de 1935 en Ossa de Montiel, Albacete, Juan Anton va arribar als 17 anys a Alzira l'any 1952, per relacions de la família amb un camioner que transportava llet condensada i que coneixia Suñer. Entrà a treballar en Cartonatges com aprenent de fotògraf. Fins a 1962 va ser activista de les JOC, Joventuts Obreres Catòliques, en diferents grups amb el capellà José Maria Parra. Per eixos anys va demanar una excèdència per a visitar el seu germà que estava en Alemanya, malalt. Aleshores Joseph Cardijn, bisbe fundador de les JOC, li va proposar convertir-se en un càrrec directiu de l'organització per a tot Europa occidental. Però Juan Antón volia casar-se amb la seua novia Mari Cruz Carrió i era incompatible el matrimoni amb un càrrec d'aquelles característiques. Va passar a l'HOAC en 1963. Impartia cursets i xarrades per tota la comarca amb el notari Gerónimo Cerdà. Les seues conviccions cristianes estaven d'acord amb els sectors de l'Església que tractaven de compartir les esperances i els patiments de les classes populars i, fins i tot, participen en les primeres lluites, oposant-se a una part de la jerarquia que Anton considerava antiquada. En una reunió de l'HOAC a Madrid en 1969 s'encarà públicament al bisbe Casimiro Morcillo, que la presidia, i li va dir: *Usted*

no representa a Jesucristo, porque Jesucristo estaba perseguido y usted está protegido y Jesucristo no tenía donde reclinar su cabeza y usted vive en un Palacio. Morcillo era procurador en les Corts franquistes per designació directa del dictador i per aquesta interpel·lació Anton fou interrogat per la policia.

Anton va redactar un petit fullet sobre la història del moviment obrer que va repartir entre alguns treballadors inquietos i disconformes de Cartonatges. Així va establir contacte amb Antonio Martínez i Marcelo Redondo, amb els quals acordà que cadascú contactés amb altres obrers reivindicatius per a reunir-se i multiplicar el nombre de gent afí organitzada en diferents grups per seccions i màquines. Cada grup elegia un representant i es reunien en cases particulars de confiança. Sempre va entendre que allò fonamental era evitar els abusos i, per això, calia estar organitzat i tenia un lema: *Contra el despido, el paro (vaga).*

Elegit vocal del Jurat d'Empresa de Cartonatges en 1963, amb 134 vots, Anton va voler estar present en l'escrutini perquè no se fiava, atès que en les eleccions anteriors no va ser elegit. Fou l'especialista amb més suport de l'empresa i va arribar a president de la Secció Social en Alzira del Sindicat vertical d'Arts Gràfiques. Des del seu càrrec de representació legal dels treballadors, s'enfrontà en diferents ocasions a les directrius de l'empresa. En 1966, en reclamar els uniformes de feina, que havien de repartir-se cada 2 anys, rep una sanció de 77 dies de suspensió d'ocupació i sou, amb l'obertura d'un expedient d'acomiadament que finalment va quedar en no res. El 1968 va ser sancionat per qüestionar els incentius o primes que s'havien establert.

Anton recorda a Luis Suñer com una persona propera al treballador i a la vegada també paternalista, que entenia i tractava als treballadors com si segueren fills seus. L'empresari li va oferir ajuda quan el seu germà necessitava tractament mèdic contra la tuberculosi. Anton no va acceptar l'ofertament perquè volia ser lliure i no deure res a ningú, però també perquè pensava que la ciència mèdica estava més avançada en Alemanya, on vivia el seu germà. Anton sempre tingué discrepàncies amb Suñer i sempre li va dir el què pensava: *Jo sempre estaré amb tu quan les teues decisions beneficieren els treballadors.*

Anton va ser despatxat el 1972, arran d'una protesta o paro pel trasllat de feina de Juan Borràs. Atès que començava a aparèixer el seu nom en declaracions d'altres detinguts i encara que sa casa no va ser escorcollada, per consell dels pares caputxins passà a la clandestinitat a Torrent i València. Va treballar en diferents impremtes. Cap a 1974 se n'anà a Barcelona, on treballà en el sector de gràfiques i la seua activitat sindical es concentrà en la fàbrica ROCA i en la SEAT. Al 1976, els altres dos companys acomiadats amb ell en 1972, Martínez i Redondo, pogueren tornar a l'empresa després d'una mobilització de la plantilla que ho reclamava, acollint-se a l'amnistia laboral. Anton no ho va fer i preferí declinar la reincorporació en benefici de la majoria, en una demostració de solidaritat. Cap a 1979 tornà a Alzira, on va crear la seua impremta, Fotomecànica Anton. Avui viu retirat i dedica el seu temps lliure al seu bosc contra la fam de més de 400 arbres fruiters i plantes que conviuen en perfecta simbiosi.

Juan Antón desenvolupant el seu treball habitual i anys després. Imatges cedides per Mari Cruz Carrió.

Martín Villa visita Cartonatges en febrer de 1965, amb Eugenio Martí a la seua dreta i Luis Suñer a l'esquerra. Rodolfo Martín, aleshores president del Sindicat Nacional del Paper i Arts Gràfiques, va anar a Cartonatges en Alzira i a la fàbrica de Gregorio Molina a Xàtiva. Suñer era president en el sindicat vertical local de l'anomenada Secció Econòmica, la dels empresaris, i Juan Anton ho era de la Secció Social, la dels "productors", es a dir, els obrers. *Las Provincias* del 6 de febrer de 1965.

PRIMERS CONFLICTES I PROTESTES EN CARTONATGES

En Cartonatges es va formar un grup de treballadors disconformes en el context dels anys 60, quan el creixement i la prosperitat front a les penúries dels 40 i 50 sembla que induïen a una certa passivitat, segons Benito Garcia-Rojo Sánchez. La major part de la plantilla eren veïns del poble i el contingent d'immigrants era reduït. Aleshores, aquest primer grup intercanviava lectures prohibides i es reunia en cases particulars o en la muntanyeta de Polinyà, amb el suport del rector. El grup va esdevenir una autèntica pedrera de dirigents obrers, tot i les pressions del cap de personal sobre els més rebels. Entre ells, destacava Juan Antón Mora, qui aviat entrà en contacte amb Antonio Martínez i Marcelo Redondo. Juan Antón parlava durant els esmorzars als companys sobre les lluites obreres a l'Espanya del moment.

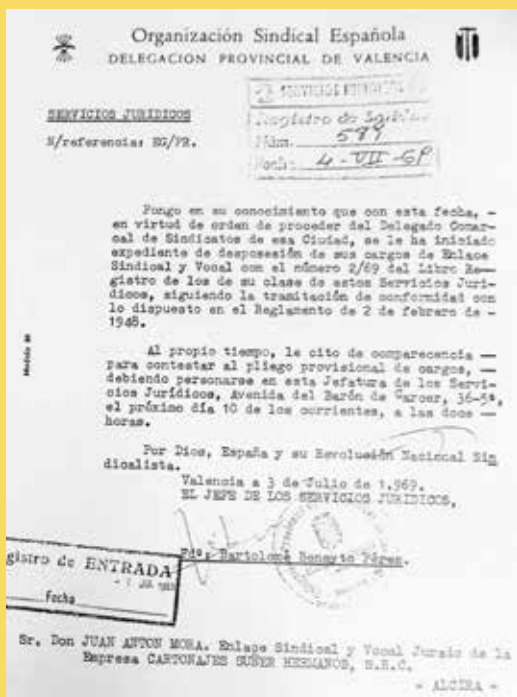
Quan Martín Villa va visitar Cartonatges en febrer de 1965, Anton es va adreçar als assistents en nom dels treballadors per a reivindicar que no disposaven d'un espai per a reunir-se, ni tampoc de material, com màquina d'escriure per a poder redactar qualsevol document. Era una intervenció que prèviament havia acordat amb els companys més pròxims i això representa un mínim d'organització, encara que molt primitiva. S'armà un bon embolic i algú en la reunió l'acusà d'organitzar reunions comunistes en la parròquia del Lluch, cosa que Anton va desmentir taxativament.

El primer conflicte documentat es produeix el setembre de 1966, quan Juan Anton va demanar el repartiment d'uniformes. Era una obligació de l'empresa fer-ho cada dos anys. Es plantejà la possibilitat de suspendre'l d'ocupació i sou, amb l'amenaça d'acomiadament disciplinari. El següent incident va ocórrer la tardor de 1968. Ignacio Marchesi, un jove economista contractat per Suñer l'any anterior, va introduir canvis en l'organització del treball, amb mètodes més científics, amb primes i incentius més complicats d'aconseguir. El 10 d'octubre, la direcció va enviar un cronometrador a mesurar una feina de treball. Sembla que era una intervenció no tractada en les reunions del Jurat d'Empresa. Aquesta mesura de control, vigilància o exigència en el treball va provocar incomoditat entre els afectats. Anton va expulsar el cronometrador del lloc de

treball per considerar-la excessiva. A l'endemà següent, cinc treballadors de la secció d'encunyació o *troquelado* són cridats al despatx de Suñer. Aquests demanaren a Antón que els acompanyara perquè, segons ells, se sentien perseguits. En arribar al despatx de Suñer, aquest el va requerir perquè abandonés l'estància ja que era obrer d'altra secció i estaven allí "per parlar de la família", expressió que utilitzava quan demanava la presència d'algué per a reprendre'l. Anton va respondre que estava en qualitat de representant dels treballadors: *Usted aquí no tiene autoridad sobre mí porque yo les represento; como empresario manda, pero como cuestión sindical, no.*

Com a conseqüència se li va obrir un nou expedient sancionador que acabà en Magistratura de Treball amb una sanció total de 75 dies de sou i ocupació per falta de respecte al gerent i pertorbar l'acció d'un company de feina. La sanció generà un sentiment de solidaritat entre una part de la plantilla. Uns 20 o potser més companys de diferents seccions de Cartonatges i d'altres empreses del grup Suñer van recollir signatures. La direcció de l'empresa va cridar uns quants a les oficines. Primer van estar davant del cap de recursos humans, després davant del cap de finances i, al final, davant el mateix Luis Suñer plantats tot el matí sense esmorzar. Els va pressionar perquè retiraren aquell document. Com que es van negar, segons recorda Salvador Piera, va cridar a la Guàrdia Civil. *Ara sabreu qui mana ací, ens va dir. I va telefonar: ¡Roget, vine cap ací!* Roget era aleshores el cap de la Benemèrita en Alzira. Això els va espantar prou. Van passar tot un torn en la caserna rebent impropis i algun que altre colp. Poc després, en l'estiu de 1969, s'inicià un procediment per desposseir del càrrec d'enllaç sindical a Juan Antón que no va prosperar però el va portar a decidir no presentar-se a les eleccions de 1971.

Durant el període de suspensió d'ocupació i sou, Antón amb la seua dona i un altre matrimoni va realitzar un viatge per Alemanya. Van visitar immigrants espanyols en un cotxe cedit per l'HOAC. En arribar a Hannover, se li va suggerir que no marxés del país sense visitar Berlín, incloent-hi la part comunista. En arribar a Alzira, els caps de l'empresa se n'assabentaren pel mateix Antón, ho denunciaren a la policia i l'imposaren una multa de 1000 pessetes i la retirada del passaport. Després d'aquest incident, vindrà un altre el 1972, que desembocarà en una aturada de 10 minuts i tres acomiadaments. Aquests fets tindran conseqüències fins a 1976.

Notificació a Juan Anton de l'expedient de desposseïó del càrrec de representació sindical dels treballadors, juliol 1969.

La Dirección de esta Empresa ha sido informada, al regresar de viaje a Madrid, de los siguientes hechos, ocurridos en su ausencia. El pasado día 25 de Mayo, a las 11 horas en punto, se pararon todas las máquinas de las Secciones de Litografía, Hueco, Tintas y Almacén-Guillotinas.

El paro duró exactamente 10 minutos y afectó a un total de 51 productores, entre los que se halla incluido Vd.

Consta a esta Dirección que el paro se inició a una señal dada con la cabeza, desde la puerta de la escalera que dá al Almacén en la Sección de Hueco, desde la que se domina toda la nave, por el productor D. Marcelo Redondo Iglesias, y que terminó cuando el productor D. Bernardo Vidal Sifre hizo sonar 3 veces el claxon de aviso de puesta en marcha de su máquina.

La amplia información practicada por esta Dirección, ha permitido averiguar que el paro fue organizado y debido a la creencia de que el productor de la Empresa D. Juan Borrás Escrivá, iba a ser despedido como autor de determinada falta por desobediencia e indisciplina, lo cual no es cierto que ocurriera así.

Pero es que, aún en el supuesto de que así se hubiera hecho, ha de estimar esta Dirección completamente desafortunada e injustificada la acción del paro, toda vez que el cauce legal único, autorizado por la Legislación Laboral vigente, en caso de sanción que se considere injusta, sólo es y puede ser la reclamación ante el Jurado de Empresa, ante el Sindicato o ante la Magistratura de Trabajo pero nunca el paro, hecho insólito en esta Casa que, en modo alguno, se puede admitir sin la oportuna sanción.

Convencida esta Dirección de que Vd. se ha limitado a secundar las consignas de los organizadores del mismo, quizás obligado por un sentido del compañerismo mal entendido, no desea extremar la severidad en la sanción, aunque tampoco dejar que pase inadvertido tan grave hecho.

En su consecuencia y aunque la falta cometida por Vd. se ha de calificar como muy grave, por desobediencia con manifiesto y colectivo quebranto de la disciplina, de la que se derivaron perjuicios evidentes en la producción normal, por la presente se

ACUERDA

1º Descontarle en la próxima liquidación de haberes, el importe exacto correspondiente a los 10 minutos de paro.

2º Imponerle la sanción de FALTA GRAVE, y aplicarle el mínimo de MULTA DE DOS DIAS DE HABER, del Base del Convenio, que se hará efectiva cuando oportunamente se le dirá, ingresando su importe en beneficio del Fondo de Garantía de Accidentes de Trabajo, en el Instituto Nacional de Previsión.

3º Advertirle seriamente que, caso de volverse a repetir el hecho, le será aplicada la Ley con el máximo rigor.

RECIBI UN EJEMPLAR
de Junio de 1.972
EL PRODUCTOR

Alicia 19 de Junio de 1.972
LA EMPRESA

Notificació de sanció a un dels participants en l'aturada del 25 de maig en solidaritat amb Juan Borràs.

ELS ACOMIADAMENTS DE 1972

El dia 24 de maig de 1972, el treballador Juan Borràs, que formava part del grup que seguia a Antón, Redondo i Martínez, es canviat de feina i l'envien al magatzem on la seua tasca consistia en arrancar d'unes caixes el retall de la impressió quan l'encunyen. Aquella era una estància amb molta pols, Borràs era asmàtic i el metge li havia dit que no treballara en eixes condicions. Per tant, Borràs, es va negar i el cap de personal de l'empresa li va dir que a l'endemà no tornara a la fàbrica a treballar. Aleshores, un grup de treballadors va advertir el cap de personal que, si a l'endemà Borràs no tornava a la feina, la fàbrica pararia. En efecte, l'atur es va iniciar el 25 de maig a una senyal donada des de la porta de l'escala que portava al magatzem, en la secció de *huecogravado* o *gravat al buit*, per part de Marcelo Redondo. Acabà 10 minuts després quan Bernardo Vidal Sifre va fer sonar la sirena de la seua màquina. L'empresa va sancionar als 58 treballadors que participaren en la protesta amb una multa equivalent a la paga de dos dies i deu minuts de salari. L'atur fou una protesta per solidaritat de classe, en el seu significat de pertinença a un grup amb valors propis i oposat als d'altres.

En el mes de juliol, poc abans de les festes de Sant Bernat, a la matinada, es van escampar per tot el municipi octavetes de propaganda obrera i antifranquista que segons la premsa de l'època criticaven a Luis Suñer i que estaven signades

VALENCIA / EXPRES

DESPIDOS EN CARTONAJES SUÑER

Titular en *Valencia Express*, 24 d'agost de 1972.

per *Comisiones de La Ribera y de La Marina*. Fonts de l'empresa assenyalaven que les octavetes amenaçaven amb una vaga perquè les sancions no s'aplicaren als promotors de l'aturada de 10 minuts del passat 25 de maig. En resposta, segons la crònica de *Las Provincias*, els treballadors d'AVIDESA organitzaren un acte d'adhesió a Luis Suñer, encapçalat pels càrrecs sindicals afins a l'empresa. En l'acte llegiren un discurs en paraules del següent tarannà:

Nosotros no reconocemos problema laboral alguno, si algún día se diera el caso, reconocemos que usted siempre está para escucharnos y solucionar nuestros problemas dentro de los cauces legales y sindicales. Es va reunir el Jurat d'Empresa a sol·licitud d'un vocal alineat amb la direcció i es va redactar un telegrama dirigit al Governador Civil i a l'Alcalde d'Alzira. Segons la crònica, Suñer arribà a la reunió en eixos moments i es multiplicaren les ovacions i els aplaudiments. A continuació es va produir una "manifestació espontània" del mateix grup i per la via pública van desfilar i es van adreçar a l'Ajuntament on van entregar el telegrama.

L'adhesió al patró no va ser tan efusiva en Cartonatges, on també s'organitzà un acte amb el mateix contingut i intenció però pareix que amb menys impacte entre els treballadors. Segons la crònica, el cap de personal va reunir a tots els treballadors, va llegir el contingut de les octavetes clandestines i va demanar l'expressió lliure dels allí presents. Precisament, un d'ells va fer esment al *recuerdo de la guerra del 36 y que con hechos como el que les ocupaba no se podía conseguir la paz*. Els més fidels, ovacionaren l'entrada del patró en l'empresa amb vítolos i aplaudiments.

En aquells anys, la fàbrica tancava durant les vacances d'estiu i a la tornada, a finals

Ante la infamia lanzada con octavillas por comisiones populares contra la persona de Luis Suñer, protector de Alcira y de la gran familia Avidesa, el Jurado de empresa y productores, unánimemente, condenan insulto y manifiestan adhesión a tan destacada personalidad y a vucencia, que bien conoce la labor de esta empresa. Stop. ¡Fuera el comunismo y viva España!

Telegrama del Jurat d'Empresa d'AVIDESA al Governador Civil de València i a l'Alcalde d'Alzira.

España necesita hombres como usted para el progreso y el bienestar del país. Queremos continuar la paz y la tranquilidad que siempre hemos disfrutado en esta empresa y puede estar seguro que nadie la podrá alterar, porque con su modo de actuar no caben conflictos, ya que con nuestro trabajo nos dignificamos y llevados de su mano estamos creando patria. Con hombres como usted, con la labor social, unidad en la empresa y bajo su mandato, entre nosotros no pueden vivir los que están fuera de la ley. Seguimos el ejemplo de Cristo, que dijo que cuando nos dieran en una mejilla pusiéramos la otra, pero no toleraremos quedarnos impasibles para que se repitan épocas que debemos olvidar. Estamos y estaremos con usted y creemos que debe aceptarnos este acto de adhesión.

Paraules d'adhesió a Luis Suñer Sanchis en la reunió del Jurat d'Empresa d'AVIDESA

ORDEN A PORTERIA

A los Sres. MARCELO REDONDO IGLESIAS, ANTONIO MARTINEZ FERRER y JUAN ANTON MORA, si se presentan al trabajo, se les comunicará que no pueden entrar a trabajar en la Empresa por decisión de la misma.

Fábrica 8 de Noviembre de 1.972
EL JEFE DE PERSONAL

Ordre de no admissió als treballadors acomiadats en octubre de 1972.

d'agost del mateix 1972, l'empresa envià una carta d'acomiadament a tres treballadors considerats responsables dels fets i caps visibles del moviment de solidaritat amb Juan Borràs: Juan Antón Mora, Marcelo Redondo i Antonio Martínez. Durant el judici en Magistratura de Treball, Antón estigué acompanyat en la sala per un nombre considerable de capellans i membres de l'HOAC. El magistrat Isaac Salar cridà a testificar el mateix Luis Suñer, qui no va poder aportar cap motivació concreta de l'acomiadament. El desenllaç judicial del conflicte donà com a resultat declarar improcedent l'acomiadament, però aleshores l'empresa podia no readmetre'ls oferint-los una indemnització més elevada (amb una multa). El cap de personal comunicà a Anton que havia de marxar. Antonio Martínez es va anar com un exiliat a França, on estarà fins a finals de 1976. La polseguera que va alçar la notícia es va projectar en la premsa nacional durant la tardor. La revista *Cambio16* va publicar en el seu número 46 del 2 d'octubre un article amb el títol "Simplemente... Suñer" sobre aquest conflicte, al qual van respondre amb acritud tres directius de l'empresa.

Segons Benito García-Rojo, aquell fet va significar una aturada, una paralització en els assumptes sindicals, però va ser momentània, perquè les reunions van prosseguir i la por començava a perdre's. Suñer estava perplex perquè no podia comprendre com en una fàbrica amb un control tan gran per part de l'empresa i amb uns avantatges com els que hi havia, es podien produir protestes d'aquesta magnitud. Segons Juan Antón, no estava acostumat a que li portaren la contrària.

L'aparició de les octavetes en juliol responia a una etapa diferent a la protagonitzada pels comunistes del PCE en 1962 o pels obreristes cristians de l'HOAC i les JOC d'aleshores. A la pèrdua del control pel SEU sobre els estudiants universitaris i l'aparició del nou moviment de les Comissions Obreres va respondre la dictadura amb una intensificació de la repressió des de 1967. L'exemple del comunisme xinès, dissident del revisionisme soviètic posterior a la mort d'Stalin, va quallar en una comarca majoritàriament agrícola com La Ribera. A finals dels 60 estava formant-se un grup de treballadors disconformes i s'havien constituït dues cèl·lules del PCE m-l, una en Cartonatges amb Pasqual Lahoz i Juan Borràs, i un altra amb Vicente Picot en AVIDESA. Segons ens conta Juan Antón, a principis dels 70 "volien canviar el món, però no tenien ni idea de política" i per ací entraren en contacte amb Rafael Blasco, un estudiant universitari que els distribuïa escrits clandestins i obres de Lenin. D'ací va néixer el nucli sindical que acabà escampant-se per moltes ciutats de la comarca. Es tractava d'un grup de joves treballadors format per Bernardo Selfa, Soledad Garés, Juan Andrés, Rafael Muñoz, Antonio del Toro, Antonio Fuster, Eduardo Gallardo, Daniel Moyano, J. Antonio Mascarell, Pascual Lahoz, Antonio Murillo, i Salvador Piera, entre d'altres. Amb la legalització dels partits i sindicats el 1977, uns s'afiliaren al PCE i CCOO i altres al PSOE i la UGT.

Salvador Piera i Puig (Alzira, 1944)

Salvador Piera en una reunió del Comitè Europeu d'Empresa de MM en Alzira, 2004.

Els antecedents familiars el van marcar en els primers anys de vida. Als 11 anys se li va denegar una beca que havia aconseguit a través d'un examen per a poder continuar estudiant perquè el seu pare tenia un certificat de penals per haver estat durant la guerra en el bàndol republicà. No entenia aquell fet, com tampoc que cada vegada que venia una autoritat del règim al poble la Guàrdia Civil s'emportava el pare. Per les mateixes causes no va poder estudiar en l'Escola Oficial de Magisteri. Recorda positivament en la seua formació a José Martínez de Castro, catedràtic represaliat pel franquisme i mestre en Alzira, més tard.

En Cartonatges entrà a treballar amb 14 anys, el 1958. Les seues primeres inquietuds socials les va desenvolupar en l'empresa amb Antonio Martínez, Marcelo Redondo i Juan Antón. L'acomiadament dels tres el 1972 va ser el punt d'inflexió perquè amb altres companys (Selfa, Murillo, Pérez, Mascarell, Juan Andrés i d'altres) construïren el nucli original del que després seria l'Assemblea Obrera de Cartonatges i, més endavant, Comissions Obreres. D'aquesta unió van sorgir els primers enfrontaments amb la direcció de l'empresa que progressivament van donar lloc a avanços, tals com la reintegració de dos dels acomiadats el 1972.

Salvador Piera ha estat triat pels seus companys per Comissions Obreres des de les primeres eleccions sindicals el 1978 fins el 2009. Va ser elegit també per a la negociació del Conveni Estatal d'Arts Gràfiques el 1978-79 i representà els treballadors de tot el sector del País Valencià fins a 1996. Mentrestant continuava en actiu, gràcies a la cessió d'hores sindicals dels seus companys de CCOO al Comitè d'Empresa.

L'activitat sindical li va permetre conèixer i formar-se amb advocats com ara Cristina Almeida, Nicolàs i Jaime Sartorius, en Madrid, i en València, amb Vicent Àlvarez, Alberto Garcia Esteve, Carlos Alfonso, Manolo Frutos, entre d'altres.

Va fer la prova d'accés per a majors de 25 anys el 1984 per accedir als estudis de Graduat Social, que finalitzà amb èxit quatre anys després. Aleshores, participà en la lluita que convertí aquests estudis en carrera universitària. A finals dels 90, participà en l'elaboració dels títols de Grau Mitjà i Superior de FP d'Arts Gràfiques i també en la construcció de criteris per a convalidar els títols en països europeus com ara Alemanya, Anglaterra, Holanda, França i en la seu de CEDEFOP en Berlín.

La formació rebuda en aquests anys va servir perquè en Cartonatges, amb el suport de l'economista Luis Marchesi, es fera un pla de formació per al professorat de tot Espanya, però sobretot serví per aconseguir acords que han millorat les condicions de treball en la factoria i que avui encara es mantenen amb les multinacionals que després compraren Cartonatges.

El 1996, formà part de l'equip que guanyà el VI Congrés de CCOO PV, amb Joan Sifre, i va ocupar el càrrec de Secretari de Formació i Cultura fins a 2004. Una greu malaltia el va obligar a tornar a l'empresa el 2004. Cartonatges aleshores ja formava part de MM i Alcan. Durant els 90 i fins a la jubilació el 2009, va ser representant dels treballadors, de manera intermitent, en el Comitè Europeu de les diferents multinacionals que han estat propietàries de l'antiga Cartonatges Suñer, però també estava present en la negociació dels diferents expedients que han afectat l'empresa. En desembre de 2015, l'Ajuntament d'Alzira li va concedir la insígnia d'or de la ciutat.

Els locals de la parròquia de la Sagrada Família estaven ubicats en els baixos de l'edifici de la imatge, en l'Avigunda Padre Pompilio, en front de l'actual temple del carrer Trafalgar, 48.

EL MOVIMENT OBRER ALZIRENC I CARTONATGES EN LA TRANSICIÓ A LA DEMOCRÀCIA

En tot Espanya, l'any 1975 se van perdre 10 milions d'hores de treball a causa de la conflictivitat. En l'any 1976, les pèrdues es van xifrar en 110 milions, amb 3,5 milions d'obrers implicats, per mig milió el 1975. En el cas del País Valencià, segons les dades oferides per Jesús Sanz, aproximadament 225 mil treballadors van participar en algun tipus de conflicte. Allò fonamental va ser la negociació dels convenis pels representats elegits en les eleccions sindicals de 1975. El govern havia decretat la congelació salarial mitjançant la pròrroga del decret d'abril del 1975 pel qual no es permetien augments superiors en tres punts a l'índex oficial del cost de la vida, a la vegada que s'incrementaven els pagaments dels treballadors a la Seguretat Social. L'índex del cost de la vida entre 1974 i juny de 1976 havia pujat en un 46%. El preu de la llet s'havia incrementat un 20%, el del pa un 7,5% i un 13% el de l'electricitat. Per a l'antifranquisme, era clau aconseguir l'amnistia i la consecució d'un sindicat obrer, és a dir, d'un sindicalisme democràtic i independent. En 1976, la participació de les rendes del treball superava el 60% de la riquesa nacional i es va mantindre així fins 1985. Les dades més recents la situen en el 47%.

En Alzira van haver conflictes laborals en pràcticament tots els sectors laborals: en el metall, el tèxtil, la construcció, les químiques, els collidors de cítrics, la banca, el professorat no numerari i les Arts Gràfiques. Les assemblees en parròquies com la de la Sagrada Família, que albergaren reunions de Tintes El Júcar i també de Cartonatges, eren freqüents. La premsa publicava a principis de 1976 notícies sobre reclamacions d'associacions veïnals a les autoritats municipals per a intervenir en els barris, associades a reivindicacions polítiques. *Que se borre de una vez para siempre todo tipo de delitos llamados políticos y sindicales y que se refieren a derechos ciudadanos como libertad de asociación, expresión y reunión*, llegim en una nota publicada en el diari *Levante* en gener de 1976. En aquell context també es produïren en Alzira atemptats de l'extrema dreta, com ara el protagonitzat per uns fantasmagòrics *Comandos Incontrolados Patrióticos*, CIP, el 8 d'agost, contra la Llibreria Xúquer, llençant líquid inflamable i prenent foc al local.

... la parte más esencial que une a los trabajadores es la asamblea, por lo que todos debemos esforzarnos en aportar a esta asamblea los máximos motivos y detalles que sirvan para esta unión, aunque sea desde diferentes puntos de vista ideológicos (...)

... la fuerza de la asamblea consiste en que todo el mundo participa directamente en las decisiones y en las resoluciones, pero si esta fuerza no se utiliza y canaliza en organizaciones obreras legalmente, el resultado será negativo.

Anotacions de Salvador Piera, 1977

L'ASSEMBLEA DE TREBALLADORS I EL CONVENI DE GRÀFIQUES EN CARTONATGES SUÑER. GENER-FEBRER 1976

Un element identificatiu del moviment obrer en aquells anys és el naixement de les assemblees. Es tracta d'un espai d'organització política fonamental del moviment obrer a finals del franquisme i durant la transició, traspassant les portes de la fàbrica i convertint-se en un instrument d'iniciació en els costums democràtics per a molta gent i en això va trobar el suport de capellans, estudiants, associacions de veïns, etc. L'assemblea trencava amb la representació oficial establerta pel franquisme mitjançant els Jurats d'Empresa, molt intervinguda pel verticalisme i els patrons. L'assemblea de treballadors i treballadores tenia la última paraula per a aprovar o rebutjar els representants obrers i els acords assolits per aquests en la negociació col·lectiva.

En el cas de Cartonatges l'exemple el van trobar en l'OSO, Oposición Sindical Obrera, una organització sindical indirectament vinculada al PCE m-l. Ací, els treballadors triaren una Coordinadora de Delegats, dividida en comissions, amb l'objecte de desmarcar-se del Vertical. A més, l'assemblea va posar en marxa una caixa de resistència amb aportacions dels treballadors per a cobrir les despeses del despatx de l'advocat laboralista de Vicent Álvarez. En les eleccions sindicals de 1975, últimes del verticalisme, l'empresa havia pogut imposar l'elecció d'enllaços molt partidaris a la seues tesis. El gener de 1976, 200 treballadors de Cartonatges Suñer celebraren una assemblea en el temple de l'Encarnació i demanaren la renúncia del Jurat d'Empresa, amb l'argument de que aquest no defensava les reivindicacions salarials dels treballadors en la negociació del conveni d'Arts Gràfiques. El 7 de febrer, l'assemblea es tornà a reunir al mateix temple de l'Encarnació, però va arribar la policia i pressionà els rectors perquè desallotgaren el temple. S'acordà, aleshores, no anar a la vaga i esperar els resultats de la negociació. Mentrestant, a la fàbrica, el descontent es manifestava en un descens del ritme de treball, una mena de *vaga de braços caiguts*, i gestos dels treballadors com la negativa a aparcar els cotxes al pati i a utilitzar el menjador de l'empresa. Simbòlicament, el control paternalista que la direcció de l'empresa exercia s'enfonsava. Finalment, s'arriba a un acord intern abans de signar el conveni i els treballadors aconseguen augments salarials lineals anuals de 36.000 pessetes, el control i la revisió de la mobilitat funcional i dels incentius o primes. Després de 45 dies de protesta, el 25 de febrer, l'assemblea de treballadors decideix tornar a la normalitat, després d'una votació en la qual el Sí s'imposa al NO per 235 vots front a 197 i 88 abstencions.

L'AMNISTIA LABORAL I LA REINCORPORACIÓ DELS ACOMIADATS EN 1972

L'estiu de 1976 es forma un nou govern presidit per Suárez, que publica una amnistia i l'Assemblea de Cartonatges planteja acollir-se a dita norma i que se pugen reintegrar els tres treballadors acomiadats el 1972, en un moviment que també es donà en altres parts d'Espanya. La negativa inicial de l'empresa canvia de sentit quan es va descobrir que hi havia un frau en les cotitzacions a la Seguretat Social, la qual cosa va ser l'instrument per a poder continuar la pressió, encara que a canvi de renunciar a determinades reivindicacions econòmiques i admetent només a Martínez i Marcelo Redondo. Juan Antón va preferir no incorporar-se en benefici de tot el grup i dels dos companys.

CARTA de Juan Andrés Garcia, secretari de l'Assemblea de Cartonatges, A ANTONIO MARTÍNEZ, acomiadat el 1972 i que estava a França. 14 de novembre de 1976

En primer lugar, vamos a relataros los acontecimientos (...). Tras entrar de vacaciones, mantuvimos reuniones previas para ver cómo planteábamos la amnistía laboral en fábrica. Después de tantear y de escuchar muchas opiniones, se optó por plantear una serie de reivindicaciones que sirviesen de abrigo o motivo para la primera y principal que era la amnistía laboral, aunque sabiendo ya que a Antón no le interesaba entrar por circunstancias y obligaciones del partido

A primeros de octubre se convocó en fábrica la Asamblea y se plantearon las reivindicaciones proyectadas. La respuesta del personal fue fenomenal y en cuanto a la amnistía, se volcó inmediatamente en la propuesta, haciéndose una carta y firmándola trescientas setenta y cinco personas, salvo los encargados, excepto uno.

Tras la primera reunión de los representantes de la Asamblea con la dirección; esta, o sea, D. Luis, accedió a los puntos sociales enseguida, a los económicos respondió que según la ley, o sea, nada; y en cuanto a la amnistía la rechazó rotundamente, escudándose en Antón. Después de varias reuniones y teniendo presente que a Antón no le interesaba entrar, decidimos cambiar de táctica, exponiéndoselo a la Asamblea y hablando primero con Antón, ya que la casualidad decidió que se encontrase esos días en Alcira. Nos confirmó lo que ya sabíamos y nos dijo que estaba de acuerdo si era la Asamblea la que lo excluía. Se expuso a ésta y por inmensa mayoría se decidió (...) solicitarla para vosotros. También se consultó con Redondo y se mostró de acuerdo.

Al presentarle a la Empresa esta nueva propuesta nos enteramos que efectivamente habíamos abierto una brecha en la fortaleza y a pesar de las negativas continuamos atacando. (...) Tras rotundas negativas (...) se consiguió la amnistía primero para ti y luego para Redondo. (...). Como podéis imaginar, la emoción, las lágrimas y la alegría han sido inmensas. (...) Hemos impuesto en fábrica la Asamblea, los representantes y la confianza en ellos. En cuanto a la amnistía, se ha sentado un precedente en la región y en algunos sitios más. Conseguir que los trabajadores de Cartonajes renuncien a cambio de la amnistía a las reivindicaciones económicas con verdadera alegría, es un logro inesperado.

Vicent Peris, José Maria Reillo i Xavier Cantera, els tres monjos caputxins expulsats d'Alzira en 1976, vint anys després.

EXPULSIÓ DELS CAPUTXINS D'ALZIRA

Tanmateix, aquell conflicte assolí unes dimensions que superaren l'àmbit de la fàbrica i es traspassà a tot el municipi. Durant la tardor de 1976, creixen les pressions de l'empresa, inclòs el mateix Suñer, i de les autoritats sobre el bisbe per acabar amb el suport dels tres monjos caputxins de la parròquia de l'Encarnació que acollien assemblees dels treballadors i l'assessorament del grup d'advocats encapçalat per Vicent Àlvarez. Segons la premsa de l'època, recollida en la *Crònica del Segle XX* per Aurelià Laurián, el dia 1 de novembre de 1976, nombrosos feligresos i amics dels religiosos assisteixen en massa a un ofici religiós. Aleshores es fa oficial la decisió de l'arquebisbe de sol·licitar del superior dels caputxins l'abandó de la parròquia per a "*poder renovar la acció pastoral de Alcira*". Seguint amb la crònica, els caputxins expressaren el respecte a qualsevol "*acción que sea favorable a una mejor y mayor realidad de la Iglesia de Cristo en Alcira*". Els presents ovacionaren les paraules dels monjos i tot seguit abandonaren el temple, recorrent els carrers de la ciutat amb el crit "*Volem els caputxins*". Durant el mes de novembre es recullen signatures, segons notícia de *Las Provincias* recollida per la *Crònica del segle XX*, fins a 3.000, arribant a 6.900, segons els mateixos monjos caputxins. El 7 de novembre, la Policia Armada pren posicions en el voltant del temple en previsió d'una manifestació, sense permís governatiu, en favor dels caputxins. Finalment, la manifestació no s'arriba a produir. El dia 12 del mateix mes, els pares caputxins cessen en la parròquia i mig miler de persones es reuneixen en el temple per a mostrar la seua oposició. El pare Xavier Cantera llig diferents cartes d'adhesió de sacerdots de la localitat i afirma que se'ls ha acusat de "*ser i estar regits per grups d'esquerres*". Els manifestants rebutgen les acusacions i acorden portar a terme concentracions en el temple en els dies successius. Dos dies després, una nova protesta es produeix a la porta del temple i s'intenta, pel matí i la vesprada, organitzar una assemblea en l'interior del temple, però aquest romà tancat. El 18 de novembre, l'arquebisbe, a través de la missa que oficia el capellà de Sant Joan, comunica que si se celebren noves assemblees o reunions a l'interior de l'Església, tancarà la parròquia. Després de tres votacions, l'assemblea acorda seguir les instruccions del bisbe i el dia 19 se tanca el temple per decisió de l'arquebisbe.

LA RIBERA ALTA

Manifestación en Alcira en favor de los padres capuchinos

Solicitan del arzobispo que continúen rigiendo la parroquia de la Encarnación

Capçalera de la notícia de premsa del diari *Levante* del 2 de novembre de 1976 referent al suport als caputxins.

HOJA INFORMATIVA SOBRE LA ENCARNACIÓN (Alcira)

Creemos que las cosas han llegado a su fin. Deseamos completar la información que hemos dado hasta ahora. Todos nos estáis preguntando: ¿POR QUÉ OS TIRAN DE LA PARROQUIA? Ni el Obispo, ni sus delegados nos han dicho nada por escrito. De palabra nos han dicho:

SOIS UN EXTREMO RADICALIZADO
VUESTRA ACTITUD ANTE LA IGLESIA OFICIAL ES EQUIVOCADA
VUESTRA ACTUACIÓN EN LA PARROQUIA NO ES CONFORME CON LA IGLESIA
Y CON LA DIÓCESIS
NO ESTÁIS EN COMUNIÓN CON EL OBISPO.
VUESTRAS ACTUACIONES NO SON DIGNAS DE UNOS SACERDOTES. (...)

¿De qué se nos ha acusado? Según el Vicario Episcopal de la zona: de que hacemos política en los sermones de la Iglesia; de que frecuentamos los bares; de que hemos bailado en las fiestas de la barriada; de que hemos permitido que abogados, que son de izquierda, trabajen en el despacho de la Parroquia.

TODO ESTO SE CONFIRMA CON LO QUE HA SUCEDIDO EN EL ÚLTIMO MES: por haber preparado y participado en la manifestación del 1 de noviembre; por haber permitido y participado en las asambleas que se han hecho en la Iglesia; por no habernos marchado en cuanto recibisteis la orden de salida.

ESTAMOS CANSADOS DE RECIBIR INFORMES Y VISITAS EN CONTRA DE VOSOTROS: de sacerdotes de Alcira; de algún médico de Alcira; de D. Francisco Pellicer, sobre los campamentos de verano; del Alcalde de Alcira y del Gobernador Civil, con motivo de la manifestación por la calle; de personas de dentro y de fuera de esta parroquia.

¿QUÉ PODEMOS DECIR ANTE TODO ESTO?

1.- Hemos estado y estamos en comunión con la jerarquía como autoridad de servicio de la Iglesia. Creemos, aceptamos y obedecemos a los Pastores como continuadores apostólicos en la comunidad eclesial según el Evangelio. Si acaso, todo esto demuestra que es difícil entenderse con el Obispo D. Jesús Plá: por sus planteamientos económicos, por su cabezonería y por su interés de hacer grandes montajes pastorales.

- 2.- Hemos actuado, a pesar de nuestros fallos, con el mejor deseo de ser “servidores del Pueblo de Dios”.
- En los sermones y explicaciones de la palabra de Dios hemos anunciado un Evangelio de justicia y fraternidad, hemos criticado el pecado de la sociedad capitalista y hemos pedido los derechos y las libertades de la persona, sobre todo de los más pobres, de los obreros despedidos y de todos los que deseamos una sociedad nueva y sin clases.
 - El frecuentar los bares y el participar activamente en las fiestas de la barriada, no sólo en el baile, sólo se puede entender si se acepta la presencia del sacerdote como uno más en la familia de vecinos y si no se concibe el sacerdocio como algo que nos hace pertenecer a una clase selecta, sino como algo que nos obliga y nos compromete a ser hombres de fe al servicio del pueblo.
 - Se permitió que unos abogados trabajaran en el despacho de la parroquia porque, además de que respetamos la ideología política de cada persona, vimos que teníamos un punto en común: prestar un servicio a todos aquellos que por problemas laborales lo necesitaban. Y más cuando este servicio, que era una ayuda a los más explotados por la sociedad capitalista, se hacía sin ningún interés económico y creando un sentido de unidad en la clase obrera.
- 3.- No hemos obedecido ciegamente la orden de salir de la parroquia: porque hasta el día 19 de noviembre no se nos había dado una explicación de los motivos, ni ocasión de expresarnos; porque no estamos obligados a obedecer ciegamente (...); porque no podíamos abandonar la parroquia sin dar tiempo y ocasión para que vosotros conocierais el problema, dierais vuestra opinión y participaseis en la solución del mismo; y porque debíamos ser consecuentes con la actuación de estos cuatro años dirigida a construir una Iglesia popular.
- 4.- Sobre las personas que han visitado y presionado al Obispo para que salgamos de la parroquia, la mejor respuesta es recordar: las 6900 firmas recogidas; las cartas firmadas y publicadas a la luz del día; las asambleas en la parroquia; vuestra presencia durante casi un mes a la puerta de la parroquia.

Después de esto, ya sabemos de parte de quién está la jerarquía de nuestra Diócesis. No es hora de quedarnos pataleando y diciendo solamente: “No estamos de acuerdo”. “No lo comprendemos”, “esto no es justo”. Hay que pasar a la acción. A una acción:

QUE MANTENGA LA UNIDAD ENTRE TODOS.

QUE NOS HAGA COMPRENDER Y PARTICIPAR EN LOS PROBLEMAS DE LA BARRIADA Y DEL PUEBLO.

QUE COMO CRISTIANOS NOS COMPROMETA EN LA LUCHA POR UNA SOCIEDAD MÁS JUSTA Y MÁS FRATERNA.

José M^a, Vicente y Javier.

Alcira, 30 de noviembre de 1976

EL DESPATX LABORALISTA D'ALZIRA

A partir de la reconstrucció del moviment obrer i veïnal durant els 60 i, sobretot, els 70 es generà la necessitat de dotar de suport legal a la lluita i, per això, van sorgint per tot el país professionals del dret que formen equips amb un espai dedicat a l'assessorament als treballadors o que s'hi dediquen exclusivament a l'assistència a les classe populars. Amb una diversitat ideològica en la seua composició interna, allò fonamental era la voluntat de suport jurídic a la classe obrera.

Per a comprendre perquè els treballadors acudien a aquests despatxos, cal tenir present que els tribunals creats pel franquisme estaven formats per jutges i funcionaris del règim, encara que amb el temps una minoria, amb criteris professionals, realitzava interpretacions de la llei més favorables als treballadors. A la vegada, el sindicat vertical tenia un cos gratuït d'advocats que en el seu "assessorament" afavorien els empresaris. Així, els principals despatxos se localitzaran en les capitals on tenien seu les Magistratures i amb el temps, en el cas del de Vicent Alvarez, ampliaren el seu radi d'actuació a Alzira, Silla, Gandia o Canals.

L'arribada a Alzira té relació amb el conflicte que al 1972 va acabar amb l'acomiadament d'Antón, Martínez i Redondo en Cartonatges Suñer. En aquell moment, un ampli grup de treballadors de la fàbrica va plantejar a Vicent Álvarez la possibilitat de crear un servei d'assessorament laboral als treballadors d'Alzira i la Ribera uns dies per setmana. Aleshores, els tres caputxins que regien la parròquia de l'Encarnació van oferir el seu despatx parroquial, desinteressadament i amb entusiasme. L'actitud dels tres caputxins va ser encomiable, donaren plena llibertat als advocats en la seua feina i, fins i tot, comentaven l'actualitat o els assistien amb un petit berenar, perquè les vesprades es feien llargues. L'equip estava format per Cebrià Molinero, Lluïsa Masip, Vicent Álvarez i Ignasi Guillem. Acudien al despatx carregats de llibres i una màquina d'escriure.

La clientela acudia amb tants problemes individuals i col·lectius com ara: jornades laborals abusives, irregularitats en el pagament dels salaris, de les hores extraordinàries, sancions, carències de salut i higiene en el treball, acomiadaments injustos, etc. En el cas dels magatzems de taronja, amb una clientela majoritàriament femenina, no se donava d'alta en la Seguretat Social al treballador, a més d'altres abusos corrents en l'època. També es recollien denúncies sobre deficiències de les vivendes de protecció oficial, peticions de serveis pels barris als ajuntaments que feien les associacions de veïns o, fins i tot, algun maltractament policial. Essencialment es tractava amb treballadors de Cartonatges Suñer, però també de petites empreses de Corbera, Carcaixent i Algemesí. A més, tot plegat es recolzava en butlletins o fulls on s'informava sobre qüestions laborals bàsiques com ara com revisar la nòmina, què fer en cas d'accidents laborals o com calcular les hores extra, entre d'altres. El públic que assistia al despatx venia a través del boca a boca i solien organitzar-se amb un sistema d'*iguales*, és a dir, amb el pagament d'una quota. Les retribucions dels advocats es basaven en un percentatge sobre el resultat que se repartia igualitàriament. Reclamar, denunciar o demandar davant els tribunals, implica un nivell d'organització desconegut fins aleshores. Després vingué la legalització dels sindicats en la primavera de 1977, els quals establiren els seus propis equips de plantilla. Aleshores, el despatx d'Alzira va acabar desapareguent.

Vicent Àlvarez Rubio (Xàtiva, 1944)

Vicent Àlvarez en un retrat actual.

Vicent Àlvarez va estudiar Batxillerat en l'Institut Josep de Ribera del seu poble, Xàtiva. Es llicencià en Dret per la Universitat de València el 1963, encara que fins a 1968 no es dedicà a exercir la professió d'advocat. Durant els anys d'universitari va fundar l'Associació Democràtica d'Estudiants Valencians. En acabar, va estar un curs com a lector a Montpeller i després va treballar com administratiu en una empresa de la construcció. Durant els 60, va entrar en el PSV fins la

ruptura del 1966. Va ser detingut en participar de la manifestació del Primer de Maig de 1967 a València i va passar dos mesos en la presó. Durant la dictadura i encara després de 1975 va ser processat i multat en altres ocasions, i finalment, amnistià el 1977.

En 1968, la relació amb altres companys el fa veure que cal obrir un despatx. Amb Toni Pérez Gil i Paco Carrera, obrí un despatx al carrer Cavallers de València, d'on passaren al Passatge de la Sang. El despatx es dedicava a qüestions administratives i laborals. La clientela procedia de Unión Naval de Levante, les drassanes del Grau. A poc a poc, s'acostaren alguns estudiants de fi de carrera, com Pepe del Campo i Lluís Planas, i amb altres llicenciats traslladaren el despatx al carrer de Cirilo Amorós.

El despatx no estava vinculat a cap partit, era bastant plural si bé es podria assenyalar el predomini ideològic d'un marxisme heterodox i fins i tot tendències llibertàries en el cas de Lluïsa Masip. Ja durant els 70, es van fundar algunes sucursals a les quals acudien dos dies a la setmana, com era el cas de Gandia, Silla, Alzira o Canals i mantenien un treball conjunt amb un altre despatx laboralista ubicat en Quart de Poblet. A Silla va anar de la mà de la gent de Plataformes Anticapitalistes, instal·lant-se en una associació, amb alguns casos relatius a qüestions dels barris. Essencialment, la feina era d'assistència a associacions de veïns, col·lectius de treballadors i també reclamacions individuals. Al marge de reclamacions individuals, també assistien a treballadors d'empreses importants. Hi acudien d'empreses com Unió Naval de Levante de València, Segarra de la Vall d'Uixó, Cartonatges Suñer i Avidesa d'Alzira, Ferris de Canals, Ford d'Almussafes, de contractes de neteja de grans hospitals, del sindicat ferroviari de CCOO, de les fàbriques de taulell de Castelló, etcètera. Altra tasca seua fou la defensa, davant del Tribunal d'Ordre Públic, de gent del PCE, del FRAP, de l'OIC, i sindicalistes de tota mena. En altres instàncies judicials portava casos per qüestions de vida quotidiana o de vivendes. Amb la democràcia i la legalització dels sindicats, quedà al marge de les noves centrals i el 1985 va entrar a la Universitat, on va formar part dels serveis jurídics fins la seua jubilació el 2010. En democràcia va formar part de la Unitat del Poble Valencià i el 1991 encapçalà la llista a l'Ajuntament de València. També ha estat membre del Consell Valencià de Cultura.

Ignaci Guillem, Cipri Molinero, i Rafa Nebot, companys de despatx, amb Vicent Àlvarez, el segon per l'esquerra, amb emblemes del FUT, Front per la Unitat dels Treballadors, en una concentració en El Saler en 1977. Imatge cedida per Vicent Àlvarez.

Treball de dones en Cartonatges Suñer als anys 1950: secció de manipulats de caixes a mà.

TREBALLADORES I SINDICALISTES: SOLE GARÉS I CARTONTATGES

La participació de dones en la població activa assalariada espanyola va passar del 12'1 % el 1940 fins el 19'6 % en 1970. En números absoluts, es va passar de 1.116.500 en l'any 1940 a 2.334.000 en 1970. En els països europeus la situació era molt diferent i pràcticament en tots les dones assalariades superaven el 30% de la població activa. Aquestes xifres només mostren una part del treball femení, atès que el treball informal o "en negre" estava bastant escampat. Succeïa no sols en els negocis familiars, sinó també en sectors d'activitat on la mà d'obra femenina era important com ara en magatzems de fruita, fàbriques tèxtils, etc. A més, es tractava de feines mal pagades i sempre subordinats als homes. Per sectors, el sector secundari i el terciari absorbiren aquesta entrada de les dones en el món laboral. El franquisme fou contrari al treball de la dona fora de casa, va mantenir la subordinació a l'home proveïdor i el model de dona abnegada, guardiana de la llar i educadora dels fills.

En el cas de Cartonatges, la majoria de la població treballadora en la secció dedicada a cosir i pegar caixes eren dones. Realitzaven una feina manual: muntar caixes (manipulat de cartró) i apegar-les (*engomadores*). El 50% de les dones de la secció eren dones joves. Hi havia un encarregat de torn que estava en les màquines, després un encarregat de la secció i una encarregada general. Era molt rar que una dona estiguera al capdavant d'una màquina i la discriminació en el tractament pels mateixos companys de màquina, com si fora un inferior. Fins i tot hi havia homes, i també algunes dones, que pensaven que les dones no havien de cobrar el mateix, encara que la majoria estaven d'acord en la igualtat salarial entre homes i dones. En qualsevol cas, en Cartonatges no es donava la típica situació d'una dona que en casar-se no tornava a la feina. D'altra part, el salari d'una empleada en Cartonatges, si era una persona jove sense càrregues potser estava bé, però per a una família amb fills no tant.

En relació a les retribucions, existia una discriminació que provenia de les ordenances de 1972 i de l'acord de Cartonatges de 1966. En un apartat anomenat *oficios complementarios femeninos*, el conveni valorava de manera desigual el treball segons sexe i situava els homes en llocs de treball de superior qualificació professional. La diferència salarial era prou important, podia ser d'1'34 en l'home com a oficial, enfront de la dona que només arribava a 1'16. Aquesta discriminació es mantindrà fins l'acord de 1982-83.

Soledad Garés Ull (Barcelona, 1947)

Soledad Garés, presidenta del Comitè d'Empresa de Cartonatges Suñer en una reunió amb Marcelino Camacho i altres sindicalistes de CCOO, en 1994. A la seua esquerra, Salvador Piera. Josep M. Tomàs Marrades, a la dreta de Camacho.

De família treballadora d'Alzira, el seu pare era llaurador i sa mare mestressa de casa. Va nèixer en Barcelona perquè els seus progenitors anaren a Barcelona a la recerca de feina, però dos anys després varen tornar. Formava part d'una família de cinc germans, amb tres xiques i dos xics. Va anar a l'escola fins els 12 anys. La seua primera feina va ser en una botiga propietat dels pares. El 1968 va entrar a treballar en Cartonatges, en el departament de caixes d'emalatge, de manipulat de cartró, una feina essencialment manual. Més tard se posà a cosir un altre tipus de caixes que després eren apegades per altres dones, les *engomadores*. Amb la legalització dels sindicats, la primavera de 1977 s'afilià a Comissions Obreres per lluitar sindicalment contra la discriminació salarial envers les dones, concretament contra la categoria anomenada "oficios complementarios femeninos" de les ordenances del sector. Altre objectiu va ser que els incentius en la màquina de cosir, als que només tenien dret els que la portaven, arribaren també als que estaven al voltant de la tasca. Amb la col·laboració de Marchesi, l'economista de l'empresa, se va aconseguir que aquests s'emportaren una part de l'incentiu.

Durant la dècada dels 90, Sole Garés va ser la presidenta del Comitè d'Empresa, en una època molt difícil per a tothom que es va poder resoldre amb l'expedient de 1993. Amb la venda de l'empresa a les multinacionals acabà la seua trajectòria laboral en una de les empreses en les quals es va partir l'antic Cartonatges, Janoscka, dedicada a la preparació i gravació de cilindres per a l'estampació de màquines rotatives. Va ser delegada de personal en Janoscka fins a la seua jubilació. L'any 2017 va rebre la Insígnia de la Igualtat de l'Ajuntament d'Alzira.

TREBALLADORES I SINDICALISTES: XELO GÓMEZ I LA LOIS DE CARCAIXENT

La biblioteca social de Cartonatges Suñer, actualment de Janoschka España, AMCOR i MM Packaging.

En el cas dels magatzems de taronja, on la mà d'obra femenina era molt nombrosa i especialment estava sense qualificar, la mateixa feina es pagava menys a les més joves, tal com recorda Xelo Gómez Pérez, que començà a treballar durant una temporada en un magatzem de Carcaixent als 14 anys (cap a 1972). En el sector del tèxtil, Xelo entrà a treballar en la Lois de Carcaixent el 1977, en una factoria que arribà a tenir 450 treballadors, amb un 80% de dones joves, de 20 a 30 anys, casi totes elles en la producció i les condicions eren bastant dures. Es tractava d'un recinte amb una coberta d'uralita que en estiu arribava a temperatures superiors a 40 graus. Les treballadores portaven un pitet de l'empresa, un autèntic suplici perquè la tela era molt grossa, com si es tractara d'un tendal al qual li retallaven les mànigues en l'estiu. Per a evitar que els encarregats miraren per sota, es posaven un pantaló curt. En l'estiu, els

dies de més calor, instal·laren una mena d'humidificador que llençava petites gotes de vapor d'aigua que caïa damunt de la treballadora. Les rates i els cables estaven per tot arreu i les mesures higièniques eren pràcticament inexistentes. Les rentadores de pantalons, quan es va posar de moda el *lavado a la piedra*, feien un soroll extraordinari i les apropiaren a una de les parets que donava a unes cases. Les queixes del veïnat van provocar que s'hagueren de situar una mena de gomes per aturar la ressonància. D'altra part, l'aigua de les rentadores anava directament al barranc i d'ahi al Xúquer. Els encarregats eren homes que desconeixien l'ofici de cosir, que només sabien manar. Deien a les treballadores com havien de cosir la peça però no sabien res més.

Les remuneracions eren, generalment arbitràries, amb un sistema d'incentiu bastant incoherent. En la teoria, l'article 84 de les ordenances del tèxtil deia que a partir de determinat nivell de producció se cobrava la prima o incentiu. En l'argot del tèxtil es parlava d'arribar a 100, de *fer la 100*. Pràcticament se tractava d'una fórmula matemàtica que s'aplicava de manera automàtica i d'un sistema que s'havia de pactar amb els treballadors, però això no es feia enlloc, ni en el Comitè d'Empresa ni abans en el Vertical, ens recorda Salvador Piera. El cronometrador inventava un sistema perquè quadraren els números de les peces que se necessitaven i, per tant, això de l'organització científica del treball no era real. Certament, fins els 80 no arribaren a Lois els cronometradors professionals, formats a les Universitats, però segons els testimonis en Carcaixent, les mesures no s'aplicaven com en altres llocs. Per tant, la mesura era molt arbitrària i hi havia feines en les quals era molt fàcil aconseguir la prima i arribar a 120 i, aleshores, hi havia gent que s'amagava al WC a fumar o es guardaven el cupó per a l'endemà. En altres feines en canvi no podien passar de 70. A la tercera vegada que no superaves el nivell paties una multa o sanció que implicava un descompte del salari.

Xelo Gómez Pérez (Carcaixent, 1958)

Xelo Gómez al treball en la seu de CCOO d'Alzira.

Prové, com molts altres, de pares treballadors, ell jornaler d'Enguera i ella de Moixent, en un magatzem de fruita. Un element important en la seua trajectòria va ser l'exemple dels progenitors. El seu pare es negava a treballar "a preu fet", a *destajo*. Sa mare treballava a finals dels 60 en una màquina per a triar fruita, però enlloc d'estar assegurada, les obligaven a estar dretes. Va reclamar en el Sindicat

Vertical i li van donar la raó. Com molts altres, van emigrar, primer a Barcelona i allí sa mare treballava en el servei domèstic del governador civil i el pare servint patins en la costa i, per la nit, de porter en una discoteca. Va ser en Lloret de Mar on va treballar per primera vegada, despatxant pa en una botiga de souvenirs. Més tard, els pares marxaren a França a treballar en la conserva de la fruita. Acabà els estudis el 1973 i, més tard, continuà la seua formació com administrativa.

En Carcaixent, la primera protesta va consistir en la reunió de les treballadores a la porta del magatzem de taronges a causa de la diferència salarial per a les dones més joves. No aconseguiren els seus objectius però tampoc va haver represàlies. Després, va estar en una empresa tèxtil de Carcaixent, Francisco Santamaria S.A., on l'edat de la mà d'obra era més major del que era habitual en el sector. Allí cosia pantalons de xiquets, pitets i babys. El problema era que deduïen o restaven 50 pessetes del que marcava el conveni. S'apropà a l'assessoria de Vicent Àlvarez en Alzira per a poder informar-se i també acudí al Vertical, on li van dir que la reclamació l'havia de fer el seu pare. Les dones necessitaven fins a 1975 el permís del pare per a poder treballar i moltes altres gestions. Xelo es va negar a que el seu pare signara la denúncia. En qualsevol cas, la reclamació va sortir efecte i va poder recuperar els diners. Un altre problema va ser que hi havia dones que no estaven assegurades. Van protestar i gràcies a la reclamació van poder cobrar la jubilació, més tard. A causa de les pressions de l'empresa, va marxar i el 1977 entrà en Lois de Carcaixent.

Amb les primeres eleccions sindicals lliures en 1978, Xelo va decidir presentar-se al comitè d'empresa i va patir represàlies: la seua feina estava desfeta a l'endemà, destruïts els pantalons, i així tenia més feina. Reclamà a la Inspecció de Treball i va guanyar, però a causa del sistema de retribució i les pressions, de les 9200 pessetes que li pertocaven, arribava a 2000. En aquesta empresa, Comissions Obreres va guanyar les eleccions de 1978 i sempre va aconseguir la majoria absoluta. Durant els 5 anys que va estar en la fàbrica va rebre 48 sancions i 2 acomiadaments. El primer acomiadament fou en 1980 per amenaces a un superior, un cap de cadena. El seu segon acomiadament en Lois succeí el 1982, per "amenaces a un superior". En ests ocasió Xelo va acceptar no tornar a la fàbrica, amb una indemnització inferior a la que segurament li pertocava. En tot el procés va tenir la col·laboració dels delegats sindicals de Cartonatges, en especial d'Antonio Murillo i Salvador Piera.

Continuà en el sindicat encara que ja no estava en l'empresa, organitzant les manifestacions perquè no marxaren les fàbriques. Va tornar a treballar en el que va poder: magatzems, neteja de cases, venda de mobles, etc. El 1991, la contracta el sindicat per a fer campanya en les eleccions sindicals. Després, amb la unió de les organitzacions comarcals de CCOO de les dues Riberes, Alta i Baixa, va ser elegida Secretària d'Organització i Finances, fins que se fusionaren les organitzacions de la Ribera i la Safor. L'última feina va ser de secretaria en una fontaneria.

... no se puede despreciar el marco de legalidad que nos ofrecen los sindicatos, pero sin olvidar la parte más esencial que une a todos los trabajadores, que es la asamblea (...)

... la legalización en las industrias es una importante conquista de la clase trabajadora, pero no es la última y definitiva. Hay que tener en cuenta que esta legalidad mejorará las condiciones materiales y sociales del obrero, pero no es más que un compromiso que es necesario cumplir y soportar hasta que la relación de fuerzas se convierta en favorable a los obreros.

Anotacions de Salvador Piera, 1977

LEGALITZACIÓ I ELECCIONS SINDICALS DEMOCRÀTIQUES EN CARTONATGES SUÑER

En abril de 1977 arriba la legalització dels sindicats. En octubre, l'Assemblea de Treballadors de Cartonatges Suñer enceta la publicació el seu butlletí mensual, *Informatiu*.

Altra iniciativa va ser la creació d'una biblioteca, que avui se manté encara, i que pretenia ajudar els fills dels treballadors en les escoles, però també fomentar la lectura entre els mateixos treballadors. L'empresa va cedir un petit espai i una màquina d'escriure. El seu finançament prové d'aportacions personals i ja, més tard, s'organitza sistemàticament. Va ser després de la *plantanà* de 1982, quan es va perdre tota la col·lecció de llibres, alguns de l'època clandestina, i es va instaurar una aportació voluntària de 100 pessetes descomptades de la nòmina de setembre pels treballadors participants. Avui són 2 euros i l'empresa també aporta la mateixa quantitat en diners que el total de treballadors. A més, l'Ajuntament també ha aportat llibres i material divers.

En gener de 1978, es realitzen les primeres eleccions sindicals lliures. En Cartonatges Suñer la candidatura de Comissions Obreres obté 10 representants, 3 la UGT i 4 no afiliats. Durant la resta del segle i fins quasi els temps actuals, CCOO mantindrà la majoria absoluta i esdevindrà un referent en el sector d'Arts Gràfiques i, en general, per a moltes empreses de la comarca. Avui, en 2023, Comissions ha perdut la majoria en AMCOR, però la manté en MM, empreses multinacionals hereves de Cartonatges.

En general, va costar temps en incrementar l'afiliació sindical perquè només amb el temps es va poder oferir una alternativa a l'assessorament que oferia el Vertical. Molts treballadors amb certa por davant qualsevol conflicte preferien acudir a la finestreta del Vertical on no tenia res a perdre. A més, durant la Transició, la famosa *brigadilla* de la Guàrdia Civil continuava fent un seguiment dels líders sindicals. D'altra part, el model sindical que la llei de llibertat sindical va establir més tard és el

d'un sindicalisme de representació i no de participació, la qual cosa a la llarga va determinar una baixa sindicació. Per què cal afiliar-se si s'aconsegueix el mateix sense formar part del col·lectiu? D'aquesta manera, molta gent opta per mantenir-se al marge.

PRIMERA VAGA LEGAL I MANIFESTACIÓ EN ALZIRA PEL CONVENI D'ARTS GRÀFIQUES

En la primavera de 1978, l'Assemblea de Treballadors de Cartonatges Suñer decideix donar suport a la negociació del conveni que se negociava Madrid. Com a mesura de pressió, acorda la renúncia a utilitzar el menjador de l'empresa durant l'esmorzar i el dinar. Passegen al voltant de la fàbrica amb pancartes que critiquen l'empresa. El 17 d'abril, l'Assemblea obrera decideix vincular-se a la primera vaga legal del sector d'Arts Gràfiques, convocada pels dies 20 i 21 d'abril, la qual culmina en una manifestació pels carrers d'Alzira.

La manifestació de treballadors i treballadores de Cartonatges Suñer pels carrers d'Alzira va ser un esdeveniment inèdit en la història d'Alzira des de 1939. Va tindre un impacte important en el veïnat i no pocs la van criticar per considerar als empleats uns desagraïts al seu patró.

En l'estiu de 1978 se signà el primer acord intern entre l'empresa i el Comitè que regulava les condicions de treball en molts diversos aspectes: nous sistemes d'incentius, revisions mèdiques per als treballadors, millores salarials i un avanç fonamental per a les dones. Per una part la denominació "*oficios complementarios femeninos*" es substituïda per la de "*trabajos complementarios*" i, d'altra part, la seua retribució s'unifica a un barem d'1'16. Així es va acabar amb la discriminació amb els homes que se patia des del conveni de 1966 i les Ordenances Laborals per a les Arts Gràfiques de 29 de maig de 1973. Els treballadors de Cartonatges van aportar aquesta rectificació al nou conveni signat en Madrid el 1979, el qual es va aplicar des d'aquell moment a tots els centres de treball d'arts gràfiques a Espanya. En aquest, com en altres acords, va resultar fonamental l'aportació de Luis Ignacio Marchesi, el director general de l'empresa. En el conveni de 1979, la massa salarial

Manifestació de 1978

es va unificar en una única columna, de tal manera que el salari base del conveni va resultar conseqüència de la unió del salari base i del plus d'activitat. Altres elements no menys significatius van ser el reconeixement de la igualtat i no discriminació en les empreses per qüestions d'ideologia, religió, raça, afiliació política o sindical. Així mateix, es respectarà el principi d'igualtat i lliure accés a tots els llocs de treball en l'empresa, sense cap discriminació.

A partir de la legalització, allò fonamental en les reunions de l'Assemblea han estat les qüestions col·lectives i no les individuals, com ara les categories laborals o d'altres elements importants, com ara que a les nòmines es declaren tots els capítols i es deixara de cobrar *en negre*. Segons Salvador Piera, costava de convèncer a una part dels treballadors de la necessitat de no acceptar pagaments *en negre*, perquè al final repercutia positivament, però més tard, en cas de malaltia o de jubilació. Va ser una feina continua i constant, ens recorda Carlos Martín Barbarroja, delegat sindical per Comissions en Cartonatges durant 23 anys.

TIPERMO

Durant el període comprés entre 1975 i 1982, els conflictes sovintejaren en moltes empreses i la referència per a elles va ser, quasi sempre, Cartonatges. Com a mostra, hem triat Tipermo, una petita empresa fundada el 1968 per tres socis procedents del sector (Blajavi) i del món agrícola. Es dedicava a la construcció de mobles metàl·lics: escales, taules per a planxar roba, bressols, tamborets de bany, tamborets escaleta, troncs... tot això amb acer i fusta.

La primera localització de l'empresa va ser en a l'antic magatzem de taronges del comerciant Capella, a prop de l'estació de ferrocarril. El 1972, l'empresa ja havia agafat certa quantitat de producció i rendibilitat i es va traslladar a la carretera d'Albalat (1973). Amb aquest canvi tothom va perdre l'antiguitat que tenien d'abans sense cap indemnització, per la qual cosa en totes les nòmines constava la data de l'1 de gener de 1973.

D'un total de 40 persones empleades, la majoria dels treballadors eren homes joves, d'entre 25 i 30 anys. Molts havien entrat en 14 anys, aleshores edat mínima per afiliar-se a la seguretat social. Fins i tot alguns havien abandonat els estudis per ne-

Entrada a la fàbrica.

cessitat d'aportar un sou a l'economia familiar. Hi havia tres dones en la secció d'administració que estaven al marge de la resta. Algunes, durant un temps, treballaven a casa en l'economia submergida, dedicant-se a cosir.

Tiperma era una empresa del sector del metall que, com moltes altres, treballava de manera manual, artesanal, aprofitant una nombrosa mà d'obra jove poc qualificada i invertint molt poc en maquinària. Només el 1972 es va emplaçar un bany de níquel i crom i un equip de pintura d'esmalt al forn, però que en realitat era manual i molt tòxic. Més tard es va eliminar la mà d'obra de la secció de pintura i es van comprar dos camions per abastir els clients. També es va ampliar una nau per a construcció d'escales d'alumini amb el seu bany d'anoditzat. La resta de l'activitat productiva, quasi el 80%, era artesanal i en condicions molt precàries, amb incentius al treballador per aconseguir més rendiment. No havia mesures de protecció. En la secció de pintura, la toxicitat era molt elevada. La soldadura, tan a punt com autògena, danyava la visió i desprenia fum que se'l tragava l'operari, perdent vista amb el temps. El treball de les premses era perillós i alguns treballadors van perdre dits de les mans. Tot plegat, els treballadors no cobraven cap cèntim dels complements salarials per perillositat o toxicitat contemplats en els convenis de branca. Tampoc hi havia protecció davant el fred o la calor, amb un sostre de fibrociment sense cap tipus d'aïllament, les finestres estaven molt altes i el personal no rebia ventilació alguna.

Les jornades laborals eren llarguíssimes, d'un mínim de 10 hores diàries, de 6 hores els dissabte 6, el que feia un total de 56 hores de treball efectiu setmanals, les quals podien allargar-se per a feines de càrrega de camions o per a finalitzar comandes. En relació als salaris, no hi havia cap tipus de normativa: segons Paco Masià i Fernando Fayos, podies estar treballant en el mateix lloc que un altre company i cobrar menys o més. No existia tampoc la voluntat d'aplicar un criteri a les hores, d'assignar les remuneracions del personal i tampoc una regulació de categories professionals. La majoria eren aprenents fins als 18 anys, edat en la qual passaven a peó-especialista. Només una minoria eren oficials de 3a. Els salaris eren baixíssims, quasi ridículs, i a partir d'ahí s'afegia el treball amb incentius o primes. Es podia tindre una salari declarat de 1.700 pessetes al mes en nòmina, 10'22 euros actuals, però realment cobrar 7 ó 8.000 pessetes, es a dir, 42 ó 48 euros més *en negre*.

En solidaridad con los 16 compañeros despedidos

Los trabajadores de Tipermo van hoy a la huelga

Los problemas de solvencia de Tipermo empiezan en el año 1981 y desde entonces los sucesos en el pago de los salarios y de las facturas no se dan una tregua.

Los trabajadores aseguran que ellos han hecho lo imposible por salvar la empresa pero que la deficiente dirección de la fábrica ha sido el causa de la crisis. "Es de sobre todo el resultado de las decisiones de Tipermo esta-

La crisis ha llegado también para las empresas alternativas, una de ellas Tipermo, S.L., ha despedido a 16 trabajadores para salir a flote. La plantilla de esta fábrica de muebles melificos se declarará en huelga durante los días 11, 12 y 13 del presente mes en solidaridad con sus compañeros.

disposición de aceptar soluciones "propuestas que un economista de CC.OO. calificaba de problemática pero José Moreno ha rechazado al-

las con hijos que no disponen de otro medio de vida para subsistir, uno de ellos Vicens. Puig asegura que el propietario "ha estado a lo que nos tenía más, porque trabajadores como Marino Pérez y Agostin Bassart son fundadores de Tipermo y en momentos como estos me- ses de plantilla permanecen en sus puestos".

Un delegado sindical asegura que este puede ser el último paso para despidir a más gente "porque a una empresa de 25 trabajadores los cuantos los despedidos más baratos que a los que ocupan este día".

Esta decisión contrasta totalmente con la de José Moreno Gelp, propietario-gerente de Tipermo, S.L. quien declaró a EODI que "existe un compromiso verbal con los trabajadores de que si la empresa funciona bien y necesitan ampliar en un futuro la plantilla, los despedidos serían readmitidos".

La fábrica permanecerá en periodo vacacional desde el 22 de diciembre hasta el día 2 de enero, para evaluar según el empresario "el estudio económico y buscar proble-

confirma que actualmente debe a sus empleados, los dos meses parados de los últimos correspondientes a los meses de julio y agosto, tanto a la paga de diciembre y la extraordinaria de este mes.

Poco importa satisfacer estas deudas y al mismo tiempo asegura que los 16 despedidos serán indemnizados "dentro de las modestas posibilidades".

José Moreno declaró a nuestro semanario que "esta situación es muy desagradable pero resulta imprescindible para salvar la empresa; también el ministro Enciso ha ya sido obligado a despedir a numerosos trabajadores en Sagunto para salvar la siderurgia".

El gerente de Tipermo, S.L. teme a la huelga que empezará hoy miércoles, hasta el punto de manifestar que "esta acción podría afectar al cierre

Los despedidos de Tipermo, esperan a la puerta de la fábrica.

mas realizando desde hace más de un año para conseguir levantar la empresa, arriesgo en el cobro, pago extra sin cobrar, promesas incumplidas siempre por parte del empresario, haciéndoles trabajar horarios fuera de lo normal, y todo ello lo hemos estado siempre con un objetivo, salvar los puestos de trabajo y hoy de forma escabrosa, sin dar explicaciones nos despiden sin que haya producción".

Los delegados sindicales de Tipermo manifestaron que ellos siempre han estado en

por las distintas alternativas que la fábrica sobreviva".

"EL EMPRESARIO RECHAZA SIEMPRE NUESTRAS ALTERNATIVAS".

Estamos convencidos —manifestaron a EODI los trabajadores despedidos— que en la empresa hay trabajo para todos, lo que hace falta es otro método de dirección y de administración".

La mitad de los desahuciados que han sido al para sus casa-

dades de Buena Vista".

JOSÉ MORENO. "ES IMPRESCINDIBLE PARA SALVAR LA EMPRESA".

La primera medida adoptada tras estudiar la viabilidad de la empresa fue la de despedir a 16 trabajadores, hecho que les fue comunicado tras reintegrarse a sus puestos de trabajo.

José Moreno declaró de los trabajadores en el sentido de que los despedidos se hayan efectuado de manera arbitraria, por el contrario —manifestó— "se han realizado en función de una rentabilidad, buscando asegurar los demás

puestos de trabajo".

definitivo de la empresa".

El propietario de Tipermo,

XAVIER ESPAYNA.

Grup dels antics treballadors de Tipermo, avui.

Piera, de CCOO, amb la qual cosa cada treballador en acabar el dia tenia una feina assignada que havia de complir. En 1978 va arribar la reconsideració de les categories professionals: va desaparèixer la categoria de peó-especialista, que passà a oficial de 3a, i es van crear les categories d'oficials de 2a i 1a i quatre encarregats de secció. Els salaris es convertiren en uns dels millors de la comarca, des de les 18.000 pessetes fins a les 25.000, i l'empresa en una de les que liderava el sector. Aquesta experiència es va voler exportar a d'altres empreses del sector, es van fer assemblees informatives i cadascú es va organitzar en la mesura de les seues possibilitats. En aquell moment, la signatura d'aquests convenis els va fer l'assemblea de treballadors. "D'alguna manera, *el sindicats érem nosaltres*".

Tanmateix, la gestió de l'empresa va ser deficient. Es va dirigir la producció a Galerias Preciados i Simago, abandonant el xicotet comerç, i els pagaments es feien a terminis concrets. Començaren primer a demanar crèdits als bancs, després arribaren les primeres diferències entre els socis de l'empresa i, per últim, la descapitalització de l'empresa. A finals de 1981 arribaren els retards en el pagament de les nòmines. Un intent de donar als treballadors participació en l'empresa amb un aval de 500.000 pessetes va fracassar perquè la direcció no va voler que els treballadors posaren un tècnic del sindicat a fiscalitzar els comptes, encara que l'aval es va demanar a gent de confiança de l'empresa però amb un cost més alt.

A finals de 1983 es van autoritzar unes vacances anticipades mentre es realitzava un estudi de viabilitat de l'empresa. El 2 de gener de 1984 es va comunicar el resultat de l'estudi amb 16 acomiadaments, quan encara es devien nòmines de juliol i agost, més la paga de desembre i l'extraordinària. Això provocà una amenaça de vaga en solidaritat amb els acomiadats, reclamant la readmissió de tots i una concentració en la porta de l'empresa. Finalment es va reconsiderar l'acomiadament i s'acordà que la meitat dels treballadors estiguessen tres mesos a l'atur i la resta els tres mesos següents, esperant que així que la situació es recuperara, junt a un compliment estricte de la comptabilitat de l'empresa. Tanmateix, l'empresa no va complir en la gestió i, a l'octubre de 1984, Tipermo S.L. va tancar amb mesos sense cobrar per part dels treballadors, que hagueren de reclamar al FOGASA, i unes comandes en producció a l'empresa per 20 milions de pessetes. Més de 40 famílies es van veure desamparades i altres amb deutes. L'intent de constituir una cooperativa per una part dels treballadors no es va poder concretar.

¡¡PER LA LLIBERTAT DE D. LUIS SUÑER!!

LOS COMITES DE EMPRESA DE CARTONAJES SUÑER, S.A., AVIDESA Y PAPER, AL APARECER LAS ULTIMAS NOTICIAS EN LOS MEDIOS DE COMUNICACION DE QUE LOS AUTORES DEL SECUESTRO SON MIEMBROS DE ETA (P.M.), EN REPRESENTACION DEL CONJUNTO DE LOS TRABAJADORES DE LAS TRES EMPRESAS, NOS VEMOS EN LA NECESIDAD DE MANIFESTAR LO SIGUIENTE:

Aunque esta organización se autodefine como DEFENSORA DE LOS INTERESES DEL PUEBLO VASCO Y DE LOS TRABAJADORES EN GENERAL, no cabe duda de que en un acto como EL SECUESTRO de nuestro Director, está muy lejos de demostrarlo.

LA CLASE OBRERA YA TENEMOS NUESTROS PROPIOS CAUCES PARA RESOLVER LOS PROBLEMAS QUE NOS PUEDAN AFECTAR. NO NECESITAMOS QUE NADIE NOS SUSTITUYA Y MUCHO MENOS QUE NOS USE COMO JUSTIFICACION DE ACCIONES COMO ESTA.

Esta interferencia de la ORGANIZACION VASCA en nuestra realidad social, la realidad social del PAIS VALENCIANO, no se puede JUSTIFICAR de ninguna de las maneras.

Con acciones como esta, LA ORGANIZACION ETA (P.M.) LE ESTA HACIENDO UN FLACO FAVOR AL PAIS VASCO, al alimentar el ANTIVASQUISMO que en determinados sectores están intentando crear desde hace tiempo en la conciencia de los trabajadores.

PARA NOSOTROS, ESTE SECUESTRO NO DEJA DE SER MAS QUE UN CHANTAJE, EL CUAL EXIGIMOS QUE ACABE CON LA INMEDIATA PUESTA EN LIBERTAD SIN CONDICIONES DE D. LUIS SUÑER SANCHIS.

Alzira, 16 de marzo de 1981

Full de ma dels comitès del grup d'empreses Suñer en el qual acusen ETA polític-militar del segrest de Luis Suñer Sanchís i exigeixen el seu alliberament.

ELS DIFÍCILS ANYS 80 DE CARTONATGES: SEGREST, INUNDACIONS I PROBLEMES FINANCERS

Durant la dècada de 1980, la situació de les empreses del grup Suñer es complica per diferents circumstàncies. La primera va ser el segrest de Luis Suñer per part d'ETA, el 13 de gener de 1981. L'any 1979, per primera vegada, Hisenda va publicar el llistat dels majors contribuents del país i al capdavant es trobava Luis Suñer, atès que les empreses figuraven com a patrimoni personal. Així doncs, la banda terrorista el va situar com un objectiu per aconseguir recursos econòmics. Davant la situació d'emergència al produir-se el segrest, la seua filla conformà un consell intern format per dos treballadors i directius i va respondre davant els bancs amb la seua herència personal. Tothom en l'empresa i el municipi es va unir per a demanar la llibertat de l'empresari. El 30 de

gener de 1981, 6.000 persones acudiren a la manifestació organitzada pels treballadors i el Comitè d'Empresa. Finalment, l'empresari va ser alliberat el 14 d'abril de 1981, en les rodalies de Logronyo, i a l'endemà mateix visità les fàbriques i signà uns acords pendents amb els treballadors.

Suñer va eixir del segrest amb la salut molt debilitada i s'inicià una etapa molt difícil pels efectes de la *pantanà* de 1982, la *riuà* de 1987 i els problemes financers. El 20 d'octubre de 1982, es produïx la *pantanà* en rebentar la presa de Tous en mig d'un episodi de fortes pluges. Les aigües de Tous van inundar tota la comarca. En les zones més baixes d'Alzira la inundació va arribar als 6 metres

d'altura. Fàbriques, magatzems, camps, carrers i cases es van omplir d'aigua i fang, amb pèrdues milionàries. En Cartonatges Suñer es pactà un expedient de regulació d'ocupació, que durà fins el 23 de desembre, pel qual la plantilla cobrava l'atur i l'empresa completava la resta fins arribar al 100% del salari, mentre tots els treballadors acudien a la factoria per a reprendre la producció. La recuperació es va completar amb el pagament que va fer l'assegurança dels danys de l'empresa i la competència de les altres empreses, que en vespres de la campanya nadalenca va ajudar els seus clients. En la *riuà* de 1987 se seguí un camí molt semblant i l'expedient de regulació durà del 4 al 15 de novembre.

A les catàstrofes naturals s'hi van afegir els problemes de la successió al front del grup empresarial.

Durant els anys 80, les inversions de Suñer en altres sectors van ser ruïnoses i com la successió no pareixia clara, els bancs començaren a deixar de costat l'empresa. El director general, Marchesi, va poder aconseguir l'auxili d'uns pocs i es dissenyà una reestructuració del grup, desfent-se d'empreses deficitàries com Ràdio Color, Papensa i altres. Mentre, Cartonatges va poder refer-se en especialitzar-se en envasos per a detergents (el 80% de la producció), l'alimentació i el tabac, a més de tots els productes d'Avidesa.

D'altra part, l'estructura paternalista heretada dels anys 50 i 60 és definitivament desmantellada. En 1989 es clausura l'economat. L'aportació de l'empresa es va convertir en un pla de pensions que hui encara funciona. El 1995, se tancà l'escola Anna Sanchis.

En aquest context, un element important de la pràctica sindical en la dècada de 1980 van ser els acords amb l'empresa, com el de 1984, que regulava les condicions de treball, el calendari, els descansos, els incentius i els salaris. Una qüestió important ha estat la regulació de les primes o incentius. S'aconsegueix un sistema per a tots els treballadors de la fàbrica amb verificació i seguiment pels sindicats, a canvi de mantenir l'increment de la faena dins d'un determinat nivell. Això no significa que no hi hagueren tensions, com la modificació unilateral que l'empresa va fer del torn de vacances el 1990-91 i que acabà amb la progressiva instal·lació de l'aire condicionat a la fàbrica, un fet molt innovador, perquè en estiu les temperatures arribaven a 40 graus a l'interior i això afectava l'estructura del cartró. Es va ampliar el temps de descans de l'entrepà i la duració mínima dels contractes temporals en època de vacances.

Grup de treballadors de Cartonatges Suñer dins de la fàbrica en els anys 1980, al costat d'una rotativa de gravat al buit amb un cos de troquelat en línia marca Bobst Champlain.

EL COMITÉ DE EMPRESA Y LOS SINDICATOS UGT Y CC.OO. HAN ALCANZADO UN ACUERDO SOBRE EL PLAN DE VIABILIDAD PRESENTADO POR LA EMPRESA L.M.G. SUÑER S.A.

Después de más de un mes de negociaciones con la Empresa, con distintos momentos de tensión y confrontación, se ha alcanzado un acuerdo que ha sido ratificado por la Asamblea de trabajadores con 262 votos a favor, 18 votos en contra, 11 votos en blanco y 1 voto nulo.

El Plan de Viabilidad presentado por la Empresa contenía los siguientes puntos: Un expediente de regulación de empleo con 64 rescisiones de contrato, congelación de salarios y categorías por dos años, eliminación de la jornada intensiva de los Técnicos y Administrativos, cambiar el sistema de las vacaciones y pasar a efectuarlas 15 días en Agosto y 15 días en Navidad y Fin de Año, eliminación o modificación de los actuales descansos para el bocadillo dejando de ser tiempo efectivo de trabajo, modificación de las condiciones de trabajo actuales con pérdidas importantes de derechos adquiridos, etc.

El acuerdo alcanzado contiene los siguientes puntos:

- Establecimiento de un Plan de Prejubilaciones con un montante de 212 millones de pesetas, que afecta a 47 trabajadores con edades comprendidas entre 53 y 62 años, con garantía de mantenimiento de los salarios y las bases de cotización hasta la edad de jubilación legal y una clausula de reversión y de indemnización de un millón de pesetas a la familia en caso de fallecimiento durante la vigencia del plan.
- Plan de bajas incentivadas voluntarias con una indemnización de 35 días de salario por año de antigüedad y un máximo de 700 días de salario, partiendo de una indemnización mínima de 4 millones de pesetas.
- Plan de reciclaje interno con cambio de puesto de trabajo para 12 trabajadores.
- Congelación de salarios durante 1993, con un año de carencia y devolución del 50% en el 95 y el resto en el año 96, garantizándose que en caso de que no se firme el Convenio se aplicará el IPC de 1993.
- Modificación parcial del horario de jornada intensiva de los Técnicos y Administrativos.
- Modificación parcial de las Vacaciones, pasando a efectuar 21 días obligatorios en Agosto y el resto en las fiestas de Navidad y Año Nuevo.
- Compromiso firmado de la Empresa de efectuar una aportación financiera de 2.000 millones de pesetas durante 1993.
- Compromiso firmado de que la Empresa no va a plantear otra vez los temas acordados, como mínimo hasta el 31-12-96.

Por todo ello el Comité de Empresa y los Sindicatos UGT y CC.OO. valoran como de satisfactorio el acuerdo alcanzado, ya que fundamentalmente se han cubierto los dos objetivos más importantes, es decir, evitación de despidos indiscriminados y el establecimiento de un plan de futuro para los trabajadores con la aportación de Capital acordada, haciendo especial incapié en que esto ha sido posible, por el grado de responsabilidad y de unidad demostrado por los trabajadores y sus representantes.

El Comité

Comunicat del Comitè d'Empresa amb l'explicació del Pla de Viabilitat signat amb Lawson Mardon en 1993.

ANYS 1990: LA DESFETA DE L'IMPERI FAMILIAR I L'ENTRADA DE LES MULTINACIONALS

En la dècada de 1990, les multinacionals desembarquen en el país i la competència es fa cada vegada més dura. La dècada s'inicia amb la mort de Luis Suñer i preludia la davallada de les seues empreses. Al 1990, el grup havia arribat a un greu deteriorament econòmic i necessitava urgentment una injecció de capital. Aleshores entren en escena sèrie d'empreses que van a intentar rellançar el grup Suñer. Finalment, en 1992 la multinacional Lawson Mardon comprà Cartonatges Suñer i exigí una reconversió interna per a tancar la compra, una adequació de plantilla d'acord amb les necessitats reals. Al 1993 després d'àrdues negociacions s'aprovà un Pla de Viabilitat. Així es va obrir un expedient de regulació de plantilla que suposava l'acomiadament de 64 treballadors mitjançant jubilacions anticipades i baixes incentivades i una aportació financera per part de l'empresa de 2.000 milions de pessetes.

L'expedient de regulació va ser un trauma per a una empresa familiar que no havia conegut cap mesura similar en setanta anys d'existència. Un acomiadament massiu estava fora de la filosofia dels Suñer. A més, acomiadar a persones que duien tota la vida treballant allí, que eren amics, va ser una experiència trista, tensa i dolorosa. Els sindicats van forçar al màxim la negociació per traure les millors condicions. Es va con-

Imatge de la col·locació de la primera pedra de la nova factoria en la carretera de Tavernes.
Bust de Luis Suñer Sanchis a l'entrada de les factories de MM i AMCOR.

sultar a tècnics sindicals i es va fer un estudi de viabilitat per a confrontar-lo amb el de l'empresa. Finalment es signà un acord de regulació per als majors de 53 anys, els quals passaren a estar prejubilats. Els treballadors van estar tot un dia en assemblea permanent esperant la resolució de la negociació i per aprovar-lo es va haver de treballar de manera decidida. En definitiva, va ser un expedient molt dur, però a la vegada innovador i que aconseguir bones condicions pels treballadors afectats. Segons Salvador Piera, aquell va ser l'expedient més difícil que ha negociat mai.

LES EMPRESES HEREVES DE CARTONATGES EN EL SEGLE XXI

Cartonatges en el segle XXI canvià la seua localització. El 2003 se situà al costat de la carretera de Tavernes i la vella seu es convertí en un solar edificable. En la divisió del negoci i la compra per empreses multinacionals, finalment quedà dividida en cinc empreses:

MAYR MELNHOF PACKAGING IBÈRICA MM: empresa d'embalatges de cartró.

ALCAN PACKAGING ALZIRA: empresa d'embalatge flexible, que va ser adquirida per AMCOR.

SUN CHEMINAL: empresa subministradora de tintes a ALCAN, després AMCOR.

EXCEL IBÈRICA: empresa de gestió de mercaderies per a ALCAN, després AMCOR.

JANOSCKA.

El desmembrament de Cartonatges Suñer s'ha traduït en un creixement de l'ocupació a Alzira. Després de molt patiments i trasbalsos s'han multiplicat les empreses i cadascuna ha experimentat un creixement notable. Un veritable miracle econòmic.

LES RELACIONS LABORALS I EL SINDICALISME EN LES MULTINACIONALS

Segons Carles Gimeno Bohigues, president del Comitè d'Empresa de MM, la negociació de les condicions de treball amb una multinacional són molt diferents a les d'èpoques anteriors. Abans es negociava amb una empresa que estava localitzada al territori. Amb una multinacional no ocorre el mateix i poden emprar la por a perdre la feina per a introduir en les relacions laborals elements que beneficien més encara al capital, com ara el cas del sistema de grups reduïts de millora continua, que divideix la plantilla i genera la competència entre uns i altres. A més, els directius amb qui negocies simplement obeeixen les directrius del consell d'administració i, així, es fa difícil la introducció d'elements de viabilitat per part dels treballadors més enllà d'un o dos anys.

El Comitè Europeu d'Arts Gràfiques és l'àmbit on les multinacionals informen de la seua política. Tant AMCOR com MM d'Alzira hi estan presents. Cada multinacional té el seu propi comitè. Els comitès europeus, ens diu Carlos Martín, que hi va formar part com a representant dels treballadors, no són d'un gremi, els d'Arts Gràfiques, sinó que són la representació dels treballadors de cada país on la multinacional té presència, ja que les multinacionals poden tenir i de fet tenen diferents activitats. Per exemple, Alcan tenia una divisió d'emalatge, una altra de manufactura d'alumini (perfils laminats i peces per a aeronàutica), fins i tot una d'atracció del mineral.

Els representants dels treballadors es reuneixen una o dues vegades a l'any amb la direcció de la companyia. Això depèn de l'acord que tinguin signat, de la seua de la

companyia a Europa. Tot això està regulat per una directiva europea i acordat en cadascuna de les multinacionals, així com el nombre de representants de cada país que pertanyen al comitè.

Carlos Martín, secretari i també president del comitè d'empresa, militant veterà en Comissions Obreres des de 1975, ha estat delegat sindical en AMCOR per CCOO durant 23 anys. Cristina Piera va ser també presidenta del comitè d'empresa d'AMCOR. Ambdós destaquen que avui no hi ha educació ideològica i predomina l'individualisme i la visió a curt termini, la qual cosa s'ha notat en les protestes o les accions col·lectives. Des de la dècada de 1990 s'evidencien canvis i dificultats per a organitzar accions col·lectives. En cas de vaga ja no hi ha ni autobusos per anar a altres empreses, simplement uns quants treballadors es posen en la porta. Fins i tot, les multinacionals intenten emprar treballadors d'altres seccions o filials per a trencar vagues.

Pel que fa als progressos en el treball femení, Cristina Piera recorda que, quan entrà a treballar en començar els 90, la majoria de les dones estaven en la feina manual i no es veia bé que una dona portara una màquina, no sols per molts homes sinó també per algunes dones. L'educació dels homes de més de 40 anys en aquells moments havia estat molt tradicional. L'home mantenia la família i el treball de la dona era secundari o, com a molt, complementari. Que una dona poguera fer el mateix treball d'un home resultava sorprenent per alguns i fins i tot humiliant per altres, encara que no per a tots. Avui, tanmateix, en les màquines impressores hi ha quatre dones i d'ençà s'ha millorat. Tot i això, les estadístiques que ofereixen les empreses pareix que igualen homes i dones per seccions, però, continua Cristina, en producció hi ha poques dones i durant 10 anys, no es va contractar cap. Avui quan entra una dona en producció se la mira en lupa i li costa més ascendir. Es tracta d'una mentalitat en la societat que va creixent en la relació entre homes i dones: un home se sent bé protegint una dona.

Tanmateix, hi ha elements positius que se mantenen del passat. Carlos Gimeno ens conta que l'Assemblea Obrera que va nàixer cap a 1975-76 encara perdura. Qualsevol modificació de l'acord d'empresa complementari al conveni sectorial ha de passar per l'Assemblea i se respecta que allò que decideix la majoria s'ha de complir. També recorda que per acord d'empresa. En MM i AMCOR se mantenen acords complementaris al conveni d'Arts Gràfiques com la biblioteca i el plà de pensions del sistema d'empleo. A més, la línia sindical que se manté des d'anys enrere sosté que els convenis d'empresa que et desvinculen del conveni sectorial no són una ferramenta positiva a llarg termini: allò que el treballador pot guanyar a curt termini, a la llarga pot resultar negatiu perquè la competitivitat de l'empresa pot sortir perdent.

BIBLIOGRAFIA I FONTS

- Doménech Sempere, X., *Lucha de clases, franquismo y democracia. Obreros y empresarios (1939-1979)*, Madrid, Akal, 2022.
- Fuertes Muñoz, Carlos y Alberto Gómez Roda, "Els processos del Jutjat Especial Militar Nacional d'Activitats. Les detencions de comunistes de la Ribera del Xúquer en 1962. Testimonis d'Antonio Vizcaíno Puche, José González Azorín i Salvador Corts Mas", en *El TOP en el País Valencià*, València, FEIS, 2011, pp. 16-39.
- Fuertes Muñoz, Carlos, *Alzira sota la dictadura franquista (II). 1960-1975*, Alzira, Ajuntament d'Alzira, 2019.
- García-Rojo Sánchez, Benito, *Memorias*, Alzira, Germania, 2008.
- Lairon, A., *Alzira. Crónica del siglo XX, 1956-1970*, Alzira, Associació Cultural Falla Pintor Andreu, 2005
- Lairon, A., *Alzira. Crónica del siglo XX. 1971-1980*, Alzira, Associació Cultural Falla Pintor Andreu, 2006
- Lairon, A., *Alzira. Crónica del siglo XX. 1981-1990*, Alzira, Associació Cultural Falla Pintor Andreu, 2007.
- Reig Armero, Ramiro, "Estratègies de supervivència i estratègies de millora. Els treballadors al País Valencià durant el franquisme (1939-1975)", en Beneyto, Pere (ed.), *Crónicas obreras de Ramiro Reig*, València, FEIS, 2018, pp.136-164.
- Rovira, Pilar, *Cartonatges Suñer. Una empresa familiar*, Alzira, Germania, 2009.
- Rovira, Pilar, *Mobilització social, canvi polític i revolució*, Alzira, Ajuntament d'Alzira, 1996.
- Sanz, Jesús, *Historia del movimiento obrero en el País Valencià*, València, Fernando Torres, 1976.

D'altra part, de manera puntual per a poder contextualitzar demogràfica i econòmicament el període dels anys 60 i 70 de la comarca en general i de la ciutat en particular, hem acudit a:

Amigo Ferrater, A. y V. Terol Grau, "Una aproximació a la demogràfica empresarial de la Ribera del Xúquer durant el segon franquisme 1962-1975", en *Asamblea d'Història de la Ribera*, 2006, pp.370-394.

Durant tot el procés de recollida d'informació, el paper de Salvador Piera ha estat fonamental, oferint i contactant amb testimonis, aportant documentació, que en algun cas desconexíem o que no havia eixit a la llum pública, realitzant gestions amb les empreses AMCOR i MM. Volem agrair-li públicament tota la col·laboració i paciència que ha tingut amb nosaltres.

A més, també volem agrair els diversos relats en primera persona que ens han ajudat a explicar els esdeveniments, com ara les entrevistes a Juan Antón Mora, Mari Cruz Carrió i Mari Cruz Antón Carrió, Xelo Gómez Pérez, Soledad Garés Ull, Ernest González Parra, Carlos Martín Barbarroja, Cristina Piera Boquera, Paco Masià i Llinares, Fernando Fayos Casesnoves i Carlos Gimeno Boils.

Vicent Àlvarez ha proporcionat informació molt valuosa per a descriure el paper dels advocats laboralistes i la trajectòria de l'assessoria que es va obrir en Alzira entre 1973 i 1976.

A més, hem pogut acudir a documentació de Cartonatges que es troba en la fundació FEIS de CCOO PV en València com ara actes de les eleccions sindicals de 1963 o les anotacions manuscrites de Salvador Piera.

La direcció de les empreses MM i AMCOR ens van obrir les seues portes i ens van permetre realitzar una sessió fotogràfica, en la qual van col·laborar decisivament els seus treballadors.

Angel Mahiques Benavent professor de Tecnologia en IES Didín Puig de Guadassuar, va participar en aquestes visites a les empreses en la realització de les fotografies i la tria de les imatges.

Nota dels editors.- En el treball d'edició, per a facilitar la lectura, hem normalitzat al valencià el nom de l'empresa, diguem Cartonatges en lloc de Cartonajes.

SIGLAS

- AGHD:** Archivo General e Histórico de la Defensa
AHGCV: Archivo Histórico del Gobierno Civil de Valencia
AHPCE: Archivo Histórico del Partido Comunista de España
AJLB: Arxiu Històric Sindical "José Luis Borbolla" de CCOO PV
AMLL: Arxiu Municipal de Lliria
ASU: Agrupación Socialista Universitaria
ATS: Ayudante Técnico Sanitario
CC del PCE: Comité Central del Partido Comunista de España
CCOO: Comisiones Obreras
CNS: Central Nacional Sindicalista
CNT: Confederación Nacional del Trabajo
CR del PCE: Comité Regional del Partido Comunista de España
DRV: Derecha Regional Valenciana
FNTT: Federación Nacional de Trabajadores de la Tierra
HNP: Huelga Nacional Pacífica
HOAC: Hermandad de Obreros de Acción Católica
ICAV: Ilustre Colegio de Abogados de Valencia
INP: Instituto Nacional de Previsión
JMENA: Juzgado Militar Especial Nacional de Actividades Extremistas
JOC: Juventud Obrera Católica
JRN: Jornada de Reconciliación Nacional
JSU: Juventudes Socialistas Unificadas
OMS: Organización Mundial de la Salud
OSHA: Obra Sindical del Hogar y Arquitectura
PCE: Partido Comunista de España
PCF: Parti Communiste Français (Partido Comunista Francés)
PSOE: Partido Socialista Obrero Español
PURA: Partido de Unión Republicana Autonomista
SEU: Sindicato Español Universitario
TOP: Tribunal de Orden Público
UGT: Unión General de Trabajadores
USO: Unión Sindical Obrera
UTT: Unión de Trabajadores y Técnicos

